

ВОЛОСЯ ВЕРОНІКИ

РАЙОНСЬКО

Й.Талло ВОЛОССЯ ВЕРОНІКИ

ВИДАВНИЦТВО «МОЛОДЬ»
КИЇВ 1965

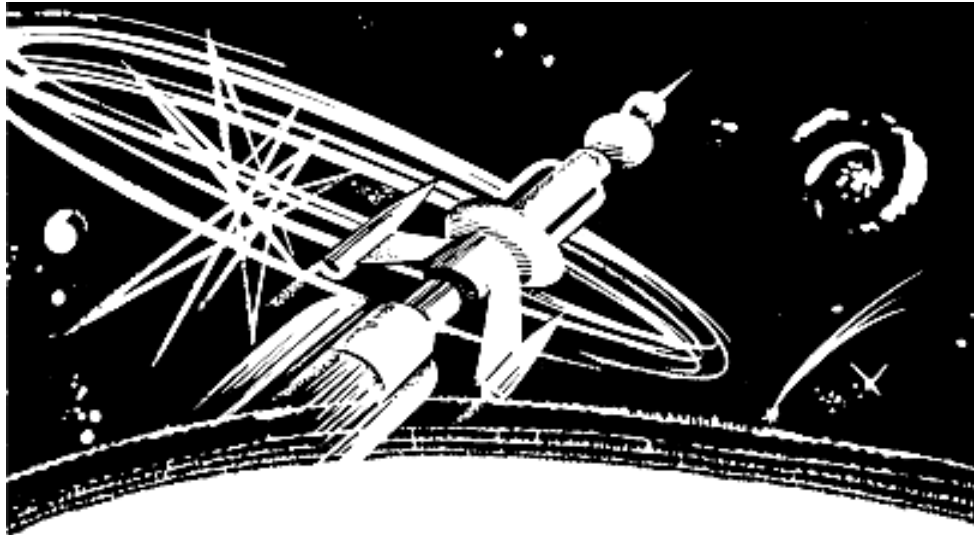
Т. 16
И (Чехосл.)

До збірки «Волосся Вероніки» входить більше десяти науково-фантастичних оповідань відомого словацького письменника Йозефа Талло. Всі вони присвячені близьким нам темам. Це - цікаві розповіді про людей майбутнього, про героїв космосу, про відважних мандрівників, які освоюють невідомі планети, здійснюють величні наукові подвиги і відкриття.

Переклад з словацької
Бориса й Василя Луцкевичів

Художнє оформлення
Р. З. Масаутова

Переклад здійснено за виданням:
Jozef Tallo, Vlasy Bereniky,
Slovensky spisovatel, 1961.

ВОЛОССЯ ВЕРОНІКИ

Екзамени тривали вже три години. Професор хвилювався й питав про одне й те саме.

- Уявіть собі таку ситуацію: автомат передає, що досяг межі галактики в районі Волосся Вероніки. Запитує, летіти йому далі, втративши орієнтацію й можливість повернення, чи вернутися з матеріалом, який здобув. Треба рішати. А часу мало. За дві хвилини втратимо можливість останньої передачі, яка дійде до адресата через триста мільйонів років. Що б ви зробили?

Перший студент надто довго думав. Другий теж. Незабаром питання стало відоме за дверима аудиторії, бо в коридор виходили студенти, які не склали екзаменів.

Усі інші мали досить часу обдумати відповідь.

Один рудий, веснянкуватий хлопець, од хвилювання почав заїкатися. Радив то летіти, то повертатись.

Професор і його відіслав.

- Компромісу не може бути! Питання ясне: летіти чи вернутися?

- Звісно, вернутися, - вихопився студент в окулярах. - Навіщо ж його туди й посилали, якщо не привезе цікавого матеріалу?

- Хвилинку. - Професор зупинився біля вікна: - Перед автоматом поставлена мета: здобути дані з галактики в районі Волосся Вероніки. Та як тільки залетить до сусідньої галактики, не зможе вернутися. Матеріали матиме, але залишаться там. Саме про це йдеться. Саме про це.

- Тоді не знаю, - знизав плечима самовпевнений студент, думаючи, що питання все-таки безглузде. Бо яке має значення - полетить автомат чи не полетить, якщо ми не одержимо ніяких даних.

Студент підвівся і ображено зашепотів щось негарне про свого професора. Цього студента вважали за великого логіка, і він гордився тою славою.

Потім, як і логік, «прогоріло» ще двоє студентів.

Нарешті зайшла тендітна дівчина. Ніжними пальчиками вона м'яла сумочку. Боялася і тремтіла, ще коли входила до кабінету.

- Ну, ця вже готова! - махнули на неї товариші і впевнено пішли до буфету. - Розіта вилетить, як багатоступінчаста ракета!

Голос дівчини, коли вона відповідала, тремтів.

- Маю дві хвилини, товаришу професор. Часу досить. Можливо, я не вирішу питання, але я б хотіла побачити Волосся Вероніки...

- Будь ласка! - прокинувся професор.

Він теж не чекав чогось мудрого від цієї студентки. Протягнув руку - засвітився великий екран.

У безмежних глибинах всесвіту з'явилося Волосся Вероніки.

Професор, щоб скоротити дві хвилини тяжкого чекання, механічно повторив:

- Світло летить звідти триста мільйонів років. Зможете собі уявити це? Автомат перебуває на межі фосфоризуючої туманності. Між нею і нами - хмара космічного пилу. За дві хвилини втратимо зв'язок. Перед ним ясна заграва невідомого світу, наша галактика заглиблюється в темряву. Дві хвилини...

Тоді звернув увагу на обличчя дівчини. Очі блищали, губи були розтулені. Обличчя пашіло, ніздрі виказували хвилювання.

- Нехай летить далі! - вигукнула. - Якщо людина лишиться в темряві атомного пилу, нехай хоч зроблена нею машина, нехай хоч вона проб'ється в безконечні далі! Нехай летить вперед, нехай летить!..

Професор підвівся, на очах у нього блищали сльози.

- Дякую! - сказав він дівчині. - Мені вже здавалося, що я п'ять років викладав оцим приладам та електронним лічильним машинам...

- Вони того не розуміють, - розплакалась дівчина.

- Колись, можливо, усі це зрозуміють. Хоч поки що - то тільки мрія. Така ж далека, як Волосся Вероніки.

Професор усміхнувся й вимкнув екран. Потім поставив студентці червоним чорнилом «відмінно» з усіх предметів: астрофізики, математики, космобіології, кібернетики...

ЛЕЙТЕНАНТ

Астероїд Юнона не мав регулярного астронавтичного сполучення. Ракети залітали сюди лише тоді, коли треба було привезти для малої науково-дослідної станції харчі та деяку сировину.

Правда, наукові результати у дослідженні елементів ядра були досить значні. Робота велася у двох ядерних печах, і наслідки її мали все більше практичне значення.

Та все-таки це була окраїна, науковий закуток космосу, і який нікого особливо не приваблював. Тут не можна було чимось прославитись, тут вимагали тільки буденної копіткої праці. Щоб мати вигідне сполучення з Землею, астероїд Юнона був задалеко, а для героїзму - надто близько, у незavidному, звичайному місці, та й у сусідстві з відомим Марсом, куди з інших планет зліталися, як додому.

При обсерваторії, що належала науково-дослідній станції і була розташована з протилежного боку яйцевидного астероїда, у відділі астронавтів працював лише один кваліфікований радист.

Звичайно, це був молодий офіцер, який відбував тут практику не більше двох-трьох років. А потім його чекала праця десь у районі Урана або Нептуна, де все дихало таємничістю і кожен виліт обіцяв сенсацію та нові й нові відкриття.

Наша історія відбувалася тоді, коли на астероїді служив радистом Володимир Марчек - лейтенант астронавтики. Закінчив він академію два роки тому. Рік літав на космічних кораблях різних типів і тоді познайомився з найвідомішими у світі командирами космічних кораблів: майором Макаровим, який облітав сузір'я Центавра, полковником Брезовським, що врятував наукову станцію на Меркурії, і капітаном Ломбарді, найвідважнішим астронавтом усіх епох.

Потім його послали на Юнону на самостійну роботу. Служба там була неважка, але досить нудна: підтримував зв'язок з радіостанціями Марса. А у вільний час міг читати. Або, як не було перешкод в атмосфері, слухати крізь космічний шум старі пластинки з близьких радіостанцій чи завивання радіозірок.

На науковій станції працювало кілька неодружених геологів, старий лікар з дружиною, троє інженерів з родинами, які не могли дочекатися, коли повернуться з цього вигнання між люди. Наймолодшою була дружина одного з інженерів, струнка жінка з волоссям кольору платини...

Відтоді, як лейтенант Марчек її побачив, він часто думав про неї. Хоч астероїд був і невеликий, жили тут усі відокремлено, не зустрічаючись тижнями. Лейтенант довго сушив голову, як йому зустрітися з стрункою пані Марієттою, яка, мабуть, нудиться так, як і він, бо чоловік її тільки й марить кадмієвими гальмами та урановими стрижнями. Він жив у світі протонів, нейтронів, електронів, мезонів, коротше кажучи, в якихось зовсім інших величинах.

Лейтенант видумував десятки варіантів, але кожен здавався йому легковажним. Він так переживав, що навіть напився і почав молоти нісенітницю про самотність, викликавши обурення радистів з Вести.

- Чоловіче, не надумайся собі там з'їхати з глузду: лишилося всього три місяці. А пляшці краще дай спокій!

Це на нього вплинуло, і принаймні під час служби більш таке не повторювалось. Але й випадку побачити гарненьку дружину інженера теж не траплялось. Хоча б посидіти з нею за столом та надивитися на неї, поки товариство розмовлятиме...

Аж одного вечора обізвався в кабіні телефон. Лейтенант ліниво підняв трубку і неохоче обізвався. «Знову метеоритовий дощ викликав тривогу? Ото буде нудьга сидіти годинами у сховищі!» Раптом його кинуло в жар, і від несподіванки він не міг промовити й слова.

У телефоні пролунав голос дружини інженера:

- Це ви, Владо?

Ніколи ще не зверталася вона до нього з таким довір'ям. Це було так несподівано, що він почав заїкатися і дуже на себе сердився за це.

- Послухайте! Щось тут у нас діється... Інженери замкнули за собою свинцеві запори, а спека стає дедалі дужча. Зовні лишилися самі жінки, старий пан Ріхтер та ще геолог-інвалід. І діти. Не знаю, що робити.

Рука в лейтенанта затремтіла, але він опанував себе і сказав:

- Заспокойтесь, мабуть, сталося щось з кадмієвими гальмами. Таке часто буває навіть у ракетах.

- Слухайте! - відповіла жінка. - Не хочу вам заважати і без причини панікувати. Але ж ви - єдиний астронавт і офіцер, а ми тут трохи боїмося. Чи не змогли б ви сюди прийти?

- Гарзд, прийду.

Він поклав трубку. Долоні і обличчя були мокрі від поту.

От тобі й маєш!

Стався вибух у меншій ядерній печі. Її зовсім недавно випробовували. Як розплавиться, вибух може захопити й велику експлуатаційну електростанцію і тоді за якусь мить рознесе астероїд на дрібні шматки.

Треба щось робити.

Лейтенантові минув лише двадцять перший рік. Нудьгуючи, він часто ловив себе на тому, що мріє над радарними приладами. Вигадував усякі небезпечні ситуації, пожежу чи навіть повінь, у думках рятував когось з вогню або з хвилі. І той хтось був дуже подібний до пані Марієтти. Блузка розірвана, волосся спадає на чоло... Стоїть під стіною, навколо б'є полум'я, а він підбігає до неї, хапає на руки й з солодким тягарем пробивається крізь димову завісу. Марієтта бере його в ніжні, гарячі обійми і пригортається до нього...

Тепер було не до мрій.

Біг у важких свинцевих черевиках і в оязі, в якому водолази спускаються у батисферу, скорочував дорогу, щоб якнайскоріше дістатися на сонячний бік астероїда. Зауважив, що, поспішаючи, прикріпив надто багато баласту і рухається поволі. Якби його бачили товариші, набрався б сорому. В академії сміливість вимірювали малим баластом. Хвастали під час екскурсії, що можуть робити кроки з милою завдовжки, бо це загрожувало, що можуть одірватися від астероїда. Та це була тільки забава. Екскурсію завжди супроводжували ракети, і ні з ким нічого не могло статися.

То було пусте хизування, а не справжня відвага. Воно справляло враження, та не потребувало ризику.

А в житті все інакше. Чіпляли собі до п'ят більше свинцю і пленталися незграбно, аби тільки несподіваний рефлекс не викинув їх у простори всесвіту. Сторожових ракет тут не було. А за астероїдом їх підстерігала страшна зрадлива смерть.

Добрався він аж до родовища германію, звідти вже ходив ліфт. Залишилося ще кілька кілометрів. За скелями і горбкуватою місцевістю, палаючи помаранчевим сяйвом, плавився атомний котел.

На щастя, котел був далеченько від станції. Марчек переконався, що вибуху ще не було. Коли ніщо не перешкодить, процес плавлення триватиме й далі.

На станції його зустріли істеричним криком. Перед шлюзом лежала нерухома постать. Хтось не витримав і вибіг надвір. Без скафандра, на вірну смерть. Волів задихнутись, ніж згоріти живцем, зішкваритися під скляною банею.

Лейтенант подивився на труп, який показував на нього кістлявим пальцем. Сухим зігнутих пальцем у тонкій гумовій рукавичці. Це була, очевидно, лаборантка - волосся затуляло їй обличчя.

Марчека затіпало, хотів бігти всередину, але зачепився за підйому шлюзу. Заважав причеплений свинець. Ніколи ще йому не доводилося так поспішати. Почулося сичання - з-під бані витікало повітря.

Хтось відчайдушно струснув лейтенанта. Він оглянувся й побачив спотворене жахом обличчя красуні Марієтти.

- Боже, що ви робите? Ви нас усіх подушите!

Такої зустрічі він ніколи не уявляв! У мрях це було зовсім по-іншому. Незграбно скинув з себе скафандр. Потім під впливом якогось рефлексу почав закачувати рукава блузи. Марієтта зовсім втратила голову, проте це була єдина людина, яку ще можна було десь використати. Стежила принаймні за тим, що діється навколо. Очі її палали безмежним гнівом від лейтенантової повільності.

- Та робіть уже що-небудь! - накинулася вона. - Чого ви сюди прийшли? Чого стоїте?

- Ракета... - забурмотів лейтенант і вибіг в коридор, за яким була на всяк випадок приготовлена мала ракета.

Смикнув за двері. У холі, в самому кутку, побачив маленький гурток безпорадних, переляканих людей. Он літня жінка звела до нього руки... Волосся в неї було - посивіле!..

У з'єднуючому коридорі лежали балони з рідким пальним. Непозначені балони, на яких стояли тільки числа.

- Де ключ від нумерації?! - крикнув він, і від їдкого диму сльози потекли йому по обличчю.

Хотів стерти їх долонею, але розмазав ще більше. Мав страшний вигляд, ніби плакав з переляку.

Що подумає про нього Марієтта? Але їй ніколи було думати про нього.

- Зразки в лабораторії! - кричала вона. - Треба зробити аналіз! Тут накидали навмання, а на складі є звичайні балони з гелієм! Не знаю, в яких пальне!

Протягом багатьох років ніколи нічого не траплялося, ніхто ні за чим не стежив, тому всі рятувальні апарати вкрилися пилюкою й заіржавіли.

Становище було безнадійне. Лейтенант вибіг, ненароком штовхнувши жінку так, що вона боляче вдарилася об стінку й до крові прикусила нижню губу.

- Біжіть до кабіни радиста! - крикнув на неї і, здавалося, нарешті заспокоївся.

Так, він виконуватиме свій обов'язок якнайкраще. І не було в тому ні найменшого бажання похизуватись...

- Викликайте допомогу за астрономічним кодом! Шифр - над апаратом на мідній табличці. Та не помиліться, бо там можуть сприйняти помилку як жарти сторонньої особи, що дорвалася до апарата. Ясно?

Не слухала. Затряс нею.

- Кажіть у мікрофон, що на... - Йому здавалось, що вона не слухає.

Його охопила страшна злість, і він вліпив їй ляпаса. Очунялась, очі їй звузились. Жінка міцно вхопилася йому за плече і впилася нігтями.

- Розумію, буду викликати...

Лейтенант побіг до лабораторії, хоч ноги від хвилювання підгиналися. За хвилину запалив газові ріжки. Руки тряслися. Насилу накапав рідини з металевої пляшки. Бах! Розбив банку.

Треба починати спочатку.

Але чи дасть раду? Він же один! Може, коли буде відважний, то все це врятує? Може, краще відрізати атомним вибухом весь дослідний реактор? Може, зумів би це зробити... Він уже чув про щось подібне. Десь читав...

Якби тут був капітан Ломбарді, він би зробив ефектно - в рукавичках! Жбурнув би в космос усю цю палаючу погань, як людина скидає болото з черевиків. Або полковник Брезовський, старий ведмідь. Він би ще й сигару закурив!

Мокрими руками торкнувся скронь, на яких шалено пульсувала в жилах кров. Це його доля так карає. Скільки він сердився, що майор Макаров не дає їм самостійних завдань. Сором було перед дівчиськами, бо вони дражнили вихованців майора Макарова немовлятами. Мусили завжди точно дотримуватись усіх правил безпеки. Якби тут був майор Макаров! Його спокійна мова, його дії - не розраховані на ефект і фальшиві жести. Сто разів, мільйон разів мав він рацію, коли карав їх за пусте вихвалання!

Друга спроба, на щастя, вдалася. Треба швидко підтвердити аналізом спектра. Усе гаразд. Він уже міг орієнтуватися на складі пального. Це трохи заспокоїло, та за хвилину на нього знову напав страх.

З радіокабіни почувся відчайдушний жіночий крик:

- Хільфе! Хільфе! Хільфе!..

- О боже, ота мавпа знову розгубилась! Замість міжнародного коду, кличе на поміч рідною мовою! Ніхто ж не зверне уваги! Власне - не має права! Бо тоді кожна людина могла б зчинити у всесвіті переполох.

Мегафон над головою мовчав. Очевидно, на такі позивні не буде з космосу відповіді. Скрізь були порозвішувані репродуктори, щоб кожен міг почути, коли треба, радіостанції, які хочуть наладити з ними контакт. Але репродуктори мовчали.

Раптом злість на Марієтту вщухла, і лейтенантові стало шкода жінки. Що він хоче від неї? Витерпіла більше, ніж він. До його прибуття втішала інших, змагалася з ошалілою дівчиною, яка хотіла вибігти... Слухала крики й істеричний плач. В неї вистачило сил, щоб покликати його. Втратила чоловіка, самій загрожує смертельна небезпека... Чого ж він хоче від неї?

Він тут з півгодини, а вже напівбожевільний.

Зовсім виразно відчув, як поволі відмовляють нерви. Але треба себе перемогти. Повільно до нього поверталися хвилини, коли він міг тверезо думати. Що він такого зробив? Ракета готова, треба увімкнути автомат, щоб наповнити резервуар з балона IV/2 і V/1. Тут усе гаразд. А тепер далі. Треба сепарувати вибухівкою палаючі кабелі, що ведуть до великого реактора. І цим запобігти катастрофі. Вогонь буде локалізовано на дослідному реакторі... але дедалі більша небезпека залишиться.

Лейтенант відшукав за допомогою радара кабелі і поспробував їх сепарувати. Була це копітка робота. Відчував страшну спеку. А репродуктор над головою мовчав.

У коридорі почулися кроки. На дверях, тримаючись за одвірки, з'явилася розпатлана Марієтта.

- Вони дають відповідь. Як це посилити?

- Перемкни всі контакти на верхню таблицю. І не помилися, щоб не було короткого замикання.

«Тикав» на неї, навіть не усвідомлюючи того. Жінка кивнула головою й зникла.

Що вона там почула? Хто міг відповісти на її божевільні крики?

Справді, недалеко летять ракети Кузнецова. Цілий караван. Та навряд чи вони відхиляться від заданого курсу...

Велика наукова експедиція досліджує астероїди. Невідомо, хто нею керує. Докладно їх не повідомили. Мабуть, якийсь учений сухар, який точно виражує, чи рятувальна акція має шанси на успіх. Якщо ні, залишить малий астероїд на його власні сили.

Крізь сльози лейтенант бачив на екрані радара, що йому вдалося розірвати палаючий кабель. Кабель скрутився, і обидва кінці роз'єдналися. Той, що горів, обмотався за виступ скелі.

Несподівано над головою загурчав мегафон. Марчєкові здалося, що він божеволіє. Чи це можливе?! Це ж тільки здається, що він у школі і чує голос інструктора, майора Макарова?..

- Лейтенанте Марчєк! - різав повітря суворий скрипучий голос. - Чи все ви робите за інструкцією? «Забезпечити резервну ракету, перекачати пальне, ізолювати піч...»

Тільки тепер лейтенант немов прокинувся й радо закричав:

- Чудово! Науковою експедицією керує професор Макаров! Ох, яке щастя!..

Притягнув до себе мікрофон, не тямлячись від щастя, вигукнув:

- Ракета готова, товаришу інструктор!.. Але не знаю, чи зможу її використати!.. Пошкоджено стартову площадку!

- Хто це говорить? - перебив його майор.

- Аспірант Марчєк! - Потім швидко виправився: - Лейтенант Марчєк. Дію за інструкцією правил безпеки. Малий реактор...

- Чого так кричите? - присадив його майор.

Голос учителя заспокоював, і Марчек заговорив тихіше:

- Малий дослідний реактор...

- Що ви там лепечете?

- Доповідаю ситуацію.

- Це вже зробила по радіо ваша героїня. Вона проявила більше мужності, ніж ви. Візьміть себе в руки, щоб мені за вас не червоніти!

- Я тільки чув, як вона кликала на поміч.

- Так, але після того, як зробила все потрібне. Зрозумійте: не спеціалістові могло видатися замало вислати цифри та незрозумілі скорочення, тому вона й покликала на поміч. Але тільки тоді, як виконала все, що ви їй доручили.

- А-ага... - заїкався лейтенант.

- Авжеж, а от про себе ви цього не можете сказати. Виконайте всі пункти правил безпеки, а тоді хоч співайте на все горло. Це мене не обходить. Лечу до вас. Тримайтеся!

- Єсть, товаришу майор!

- І перемкніть антену на конвой, з вами хоче говорити капітан Ломбарді.

- Хто-хто?!

Лейтенант вискочив і побіг до кабіни радиста. Вирвав у Марієтти з рук навушники й наставив антену в протилежному напрямку.

- Ну, нарешті й нам приділяєте трохи уваги, - обізвався глибокий чоловічий голос.

- Це полковник Брезовський! - зашептав Марчек до Марієтти, але вона була байдужа до його слів. Лише випускник академії міг оцінити, що означає голос полковника Брезовського.

- Слушайте, лейтенанте! - говорив низький баритон. - Поздоровте від мене даму, яка так мужньо інформувала нас про катастрофу. Ситуація... Ну, якщо ви, лейтенанте, слухаєте самі, то скажу. Не хочу грубо висловитись, хоч маю це на язиці. Ми від вас надто далеко, і вас варто було б... Така поміч - це... ну, розумієте... Доки ми до вас долетимо... Але під нами приблизно за сімсот тисяч кілометрів летить Ломбарді на малій одномісній швидкісній ракеті. Ми його направимо звідти, вкажемо напрямок і елементи астероїда. Ломбарді не має приладів, щоб за такий короткий час відшукати вас. Конвой повинен йому допомогти. Коли він буде за тисячу кілометрів од вас, тоді сам знайде спосіб, як посадити ракету. Не падайте духом! Тримайтеся!

Лейтенант вернувся на місце. Перевірив усі вимірювальні прилади, був значно спокійніший. Навіть запалив цигарку. Та негайно й погасив. От недотепа! Знову покинув жінку саму. Та й усіх інших. Навіть не сказав їм...

Насамперед зайшов до Марієтти.

- Як справи? - запитала вона.

- Ми врятовані. Передайте це, будь ласка, всім. І вертайтеся.

- Буду ще потрібна?

- Можливо.

Найімовірніше - ні, але він егоїст. Ледве минула смертельна небезпека, а вже думає про неї, хоче мати біля себе, використовує випадок... Але він себе за це не картав, не бачив тепер у цьому нічого поганого.

Жінка повернулася, видно було, що трохи опорядилася.

Лейтенант не зводив з неї очей, і йому здавалося, що й вона дивиться на нього. Та був це неуважний погляд, бо жінка заговорила перша, а її запитання його зовсім спантеличило.

- Як ви гадаєте, ті, що в ракеті, ще живі?

- Навряд. Мало надії...

- Мертві... - прошепотіла вона.

Не плакала, тільки непомітно кивала головою, ніби відповідала на якесь запитання, то погоджуючись, то заперечуючи. Але незабаром заспокоїлась. Витерла хустинкою лице і спитала, чи можна їй піти до всіх інших.

Звісно, можна. Але сказав це майже крізь сльози.

Вона підвелася, нахилилась, поцілувала його в уста і пішла. Лейтенант завмер. Потім відчув, що йому дуже боляче, бо обпік руку. А вже через півгодини втомлено заснув... За цей час астероїд зробив два оберти.

Коли Марчек прокинувся, ракети вже мали бути зовсім близько. Очевидно, незважаючи на більшу віддаль, Ломбарді не дуже відстане від Макарова. Станція тепер була з нічного боку, на горизонті було досить світла. Здавалось, передчасно.

Лейтенант подивився в той бік і зауважив, що спека стала ще більша. Глянув на прилади. Вони показували велику радіацію, а сейсмограф сигналізував тремтіння.

Отже, реактор незабаром розплавиться і знищить усе на поверхні астероїда.

Треба про це повідомити. Звісно, не на станцію, а Макарову. І іншою мовою, найкраще по-італійськи, щоб і Ломбарді зрозумів, а обслуга астероїда не збагнула.

Тепер був спокійний. Перейшов у кабіну радиста, ввімкнув антену в обидва напрямки й подав елементи астероїда. Так, як їх учили, за всіма правилами, відрекомендувався, описав ситуацію і зміни, які відбулися. Вирахував точний час катастрофи, яка мала статися десь через сім годин.

Чути було, як лається й плаче від безсилля полковник. Лейтенант слухав усе це, мов крізь сон, так вплинуло на нього усвідомлення неминучої смерті. Він ще ніколи не чув, щоб полковник плакав, це було так дивно, аж не вірилось... Але усе те, у що не вірилось, відбувалось тепер, як уві сні.

Професор Макаров довго не відповідав. Потім почувся його сухий голос:

- Лечу в тому ж напрямку. Нас трохи затримало кілька метеоритів. Через шість годин будемо на астероїді. Повідомляйте, будь ласка, й надалі показники приладів.

- Товаришу майор, не летіть сюди. Можливо, тут станеться вибух. Тоді й ви загинете...

- Повідомляйте наслідки вимірювання! - обірвав його суворий голос.

Повідомляв точні результати і щохвилини повторював. Так минала година за годиною.

Раптом затріщав мікрофон.

Полилася врочиста музика, і лейтенант знав, що це - кінець. З ним прощаються. Вибух настане скоріше, ніж він думав.

Але радіотелескопи вказували, що ракети наближаються. Аж до останньої хвилини. Потім вони відірвуться. Хочуть, мабуть, сфотографувати катастрофу. Можливо, такий знімок виявить причину нещастя.

Лейтенант сперся на лікті й сховав обличчя в долоні. Задумався. Бачив себе знову в школі. Складав екзамени. Перший політ на Місяць. Перевірочний спуск у батисферу. Потім перевірка без гравітації, польоти в атмосфері, стрибок з парашутом, камера високого тиску, центрифуга... Теоретична частина, будова реакторів, атомна фізика.

Даремно його стільки вчили. Він не виправдав надій. І перешкодив тому випадок, такий дурний випадок! З часом вияснять, що спричинило катастрофу. Несподівана примха атомів торію...

Жаль, що не чути голосу Ломбарді. Капітан летить сюди, знає все від полковника, але сам не обізвася... Жаль! Тепер вони вже, мабуть, віддаляються. Добре було б його почути! Востаннє почути людський голос... Останнє слово відважного космонавта молодому лейтенантові, який представляє тут цю велику і героїчну професію. Молодому безсилішому лейтенантові, що готується до смерті...

Але мегафон на стіні мовчав. Стихла й музика.

Уже, напевно, повернули ракети. Уже зникає вдалині й мала ракета Ломбарді. Їх поглинув всесвіт. Полковник уже витер сльози і вшанував команду на Юноні вставанням.

Дві хвилини мовчанки. За нього, за наймолодшого лейтенанта...

Проте Марчек передав ще раз по радіо усі дані. Сам доповів, що посадка була б ще можлива, але старт - ні. Вибух настане за вісім секунд перед можливим стартом Ломбарді і за секунду перед стартом Макарова. Така посадка була б божевіллям - непотрібною саможертвою.

Можливо, тієї передачі ніхто вже й не приймач...

Залишалось ще кілька хвилин... Він зачинив лабораторію, вимкнув радіоустановку і пішов до команди. Хотів бути з людьми. Хотів усе сказати.

Коли побачив їхні радісні обличчя, йому забракло відваги. Питали, коли прибудуть ракети. Щось відповідав, кривив головою, оглядався.

- Ви когось шукаєте? - поцікавилась лікарєва дружина.

- Ні.

Підійшла Марієтта. Марчек одвів її на кілька кроків і розповів усе. Вона радила нічого не казати людям. Несподівана смерть краща...

Поводилась дуже мужньо. Пропонувала надіти скафандри й чекати на смерть зовні. Лише вдвох, щоб не бути боягузами. Інші не знатимуть, що на них чекає...

Лейтенант погодився. Вони вийшли, пояснивши, що знову мусять ввімкнути рацію. Надягли скафандри. Прикріпили один одному маски.

Тільки тоді подумав лейтенант, що треба було востаннє поцілувати Марієтту, та було вже пізно. Мусили виходити, коли не хотіли, щоб смерть захопила їх у бетонованому сховищі.

Свинцю він навішав небагато - життя й так уже було нічого не вартє. Міг одірватися від астероїда сильним стрибком, але все одно не набрав би такої швидкості, щоб відлетіти далеко, і, напевно, помер би. Вчора ще міг так зробити, але за цей час уже замерз би в космосі. Ні, від смерті не втекти...

Вийшли, та за хвилину страшна сила кинула обох на бетоновану стіну сховища, і тільки надзвичайна еластичність скафандрів врятувала їх від смерті.

- Це - вибух? - запитала жінка в мікрофон.

- Ні... Але...

- Що таке?

- Вибух уже мав би наступити. Після того, як нас кинуло хвилею...

- Отже, ви помилились.

- Ні, різниця приблизно секунд десять.

Тоді жінка насилу підвелася і вказала на чорний небозвід:

- Гляньте! Ракета...

Справді, над ними блищала срібна ракета з трохи рожевим забарвленням. Над астероїдом пролетіла вогниста куля і зникла. Ракета відразу стала срібна й опинилась у тіні астероїда.

Робили посадку. Маневр тривав кілька хвилин.

Потім з ракети вийшов майор Макаров. Лейтенант упізнав його своєрідний чорно-білий скафандр з козирками.

Увімкнули зв'язок.

- Доповідає офіцер радіотехніки лейтенант Володимир Марчек з астероїда Юнона. При елементах...

Майор махнув рукою.

- Залишмо! - сказав він, і це була найбільша сенсація, яка могла статися в космічному просторі: майор Макаров не вимагав від свого учня передбачених статутом формальностей...

Запросив їх до своєї ракети, сам зняв кожному скафандр і потиснув руку - спочатку жінці, а потім лейтенантові.

- Бачили ви таке? - відразу ж запитав. То були перші слова, які він сказав їм уже без мікрофона.

- Ні, ми нічого не бачили, - опам'яталась Марієтта.

Тоді вони помітили, що вся команда вишикувалась у великому залі ракети і знімає шоломи. Потім увійшов радист ракети; на грудях у нього - старі ордени, як це буває в особливо урочисті хвилини. Став струнко й доповів:

- Нас слухає Земля.

З мікрофона чути шум, і лейтенант мимоволі стає струнко. Марієтта поруч з ним вклоняється, як того вимагає звичай. Жінка вітає матір-Землю легким поклоном і потім сідає. Це щоб могла бути матір'ю, коли залишить службу, щоб могла родити здорових дітей...

Майор Макаров доповідає:

- Учора, другого вересня за календарем Землі, мандрівний метеор запалив дослідний реактор на астероїді

Юнона. Життю десятків людей і цінному устаткуванню загрожувала небезпека. Робити розрахунки в космосі було надзвичайно важко, радіація і космічні бурі ускладнювали рятування товаришів. Тому капітан Ломбарді, жертвуючи собою, змів ракетою дослідний реактор з поверхні астероїда і тим урятував життя команди на планетоді й цінне наукове обладнання. Капітан Ломбарді загинув, згорів у атомному вогні, вшануйте його пам'ять!

- Вшануйте його пам'ять! - повторила луна з репродуктора, коли реле радіостанції передавали далі рапорт в усі куточки Сонячної системи.

- Капітан Ломбарді загинув, згорів у атомному вогні...

Настала тиша, замовкли радіотелескопи, які розмовляли з всесвітом. Здавалося, замовкло Сонце з його пишною короною, замовкли радіозірки на просторах галактики, бо людина переживала горе...

Тоді підійшов професор Макаров і глянув на лейтенанта.

- Ідіть на пост і виконуйте свої обов'язки!

А потім, коли лейтенант вийшов, звернувся до молодої жінки, він уже не міг стримувати себе, з очей йому бризнули сльози...

- Лейтенант виконував свій обов'язок, а вам я повинен особливо подякувати.

- Це має для вас значення? - запитала жінка.

- Велике! Ми не мали права програти цю битву. Тут справа не тільки в людських жертвах. Треба було зберегти віру людей у свої сили, у подальший прогрес в усьому світі. Щоб людина була рішуча, відважна, смілива...

В цей час зашуміли мікрофони - відповідала Земля.

Сповіщала, що прийняла повідомлення, давала інструкції.

Поки слухали, майор Макаров ввімкнув Марчєкову хвилю.

- Лейтенанте! Ця передача не настроєна на вашу хвилю, а від дрібниць може залежати, як ми триматимемось у космосі...

Був знову суворий і незламний.

А насправді він був дуже схвильований, і як тільки дозволили обставини, швидко вийшов до кабіни, щоб хоч хвилю побути на самоті.

Тим часом лейтенант наладив прийом, і полилися чисті звуки з Землі. Вона посилала музику, щоб виразити почуття, яких не можна висловити словами...

ВТЕЧА З ЕПСИЛОНА ЕРІДАНА

Був майже мертвий сезон.

Великі відомі експедиції вже повернулися. Дослідили вони Рігель, зорі Вольфа-Райє, зібрали дані про велику туманність, що закриває нам центр галактики.

На далеких шляхах у просторі було не більше дюжини невеликих експедицій, які не мали особливого значення. Нові, великі тільки готувалися для другого грандіозного натиску. Була це стадія копіткої підготовки опрацювання попередніх наслідків. Нічого хвилюючого, навпаки - буденне готування сили, коли нема сенсації.

Тим більше всі здивувалися, коли одного дня до центрального корпусу інституту радіоастрономії влетів начальник сектора Єлінек, який відповідав за сузір'я Ерідана.

- Ну, нарешті! - впав він у крісло в кабінеті директора. - Сьогодні вранці я одержав повідомлення.

- Епсилон? - запитав коротко директор,

- Так! - Єлінек витер спітніле чоло.

Директорові не треба було пояснювати, що йдеться про експедицію капітана Регуліса на зірку Епсилон у сузір'ї Ерідана. Директор інституту Лазарєв знав це дуже добре. Він знав своїх людей, усіх керівників секторів. Були це здебільшого його учні.

Він попросив секретарку, щоб заварила їм міцного чаю, і сів коло Єлінека.

- Скільки усе тривало? - запитав скоріше з службового обов'язку, бо сам добре про все знав.

- Зірка віддалена на одинадцять світлових років, тому, за підрахунками, повідомлення вислали майже через місяць після посадки.

Лазарєв прикинув віддаль на парсеки. Лише сильне хвилювання виправдовувало Єлінека, що висловився не як спеціаліст - застарілим терміном.

Секретарка принесла чай. Лазарєв присунув гостеві цукор і вигідно всівся. Розмова, мабуть, триватиме довго. Єлінек уже трохи заспокоївся, і можна було починати з найважливішого.

- Що повідомляють?

Лазарєв чекав на довгі технічні відомості про сузір'я Ерідана, особливо про сонце під знаком Епсилон, яке добре видно на південному небозводі.

Та Єлінек схвильовано зашепотів:

- Експедиція поспішно вертається додому.

- Що ви кажете? - Директор був щиро здивований і зовсім не намагався цього приховувати. - Такого в нас ще не було. Чи не збирається Епсилон вибухнути, як Нова?

- Ні-ні!..

Директор зрозумів, що в цьому повідомленні не все гаразд. Він скося подивився на гостя.

- Ви кажете, експедиція повертається. Але ж ви дістали повідомлення з району зірки! Отже, вони тільки збираються летіти.

- Ні... Тобто один з них лишився там з запасною рацією.

- Не розумію. - Тепер уже директор хвилювався нетерпеливися. - Поясніть, чому він залишився!

Слінек мав жалюгідний вигляд. На язик просились хвилюючі слова. Махнув рукою і не знав, з чого почати.

- Вони натрапили на щось страшне? - намагався допомогти йому директор. - На якийсь страховище, чи що?

- Ні... Ні, не на страховище! - Слінек похлинув ковтком чаю і розкашлявся.

Лазарєв ляснув його по спині.

- Ще задихнетесь, і тоді ми ніколи не довідаємося, що сталося з експедицією капітана Регуліса.

Начальник сектора витер сльози і усміхнувся. Йому прийшла в голову щаслива ідея.

- Гадаю, найкраще буде послухати повідомлення.

Це була добра пропозиція. Лазарєв увімкнув мікрофон і покликав зв'язкового офіцера. На екрані з'явився радист з навушниками.

- Ввімкніть магнітофон, послухаємо відомості з Епсилона Ерідана!

Це вимагало трохи часу.

Директор і начальник сектора витерли на чолі піт. Можливо, від чаю, а може й події їх так схвилювали. Таж сталося щось несподіване, надзвичайне!

Досі всі експедиції дотримувались плану наукових дослідів. За винятком однієї, яка змушена була вернутися з району мінливої зірки, бо міг статися вибух.

Але тут було щось інше. Що трапилось?

Та ось засвітився екран, і офіцер доповів, що вмикає повідомлення з третього супутника, де його піймали виразніше, ніж раніше начальник сектора Слінек на Землі.

Директор погодився.

- Ввімкніть!

Екран погас, а за хвилину невідомий приглушений голос виповнив затишний кабінет:

- Говорить Лі Ган Чіо - радист першої експедиції на Епсилон Ерідана. Передаю єдине повідомлення запасним радіотелескопом з ракети ЛАО-22. Повідомлення повторюватиму через кожну годину на хвилях усіх радіостанцій Землі, сузір'я Центавра, Шипки і Прощона.

Учора я поховав інженера Стефанопулса. Я вже не міг довше чекати. Спалити його, як він цього бажав, я не міг, не було умов...

А всі інші полетіли.

Епсилон Ерідана - зірка, дуже схожа на наше Сонце, - має кілька віддалених планет. З них Пріма (найближча) рухається по орбіті, схожій на орбіту нашого Марса. Ми вирішили сісти на цій планеті, сподіваючись, що там є життя.

Найгірше те, що й досі ми нічого не знаємо про мешканців планети. Вони так добре вміли від нас ховатися, що ми ні разу їх не бачили. Про них можна висувати тільки гіпотезу, але про це пізніше.

Планета - більша від Марса, але менша від Землі, на ній буйний рослинний світ і фауна нижчого ступеня: комахи і тритони.

Літають тут великі табуни дрібних метеликів, у теплих морях є мільярди тонн мікроскопічного планктону.

На великій глибині водорості займають величезні площі.

Тому, спрощуючи обставини, капітан Регуліс вважав, що планета перебуває в стадії палеозою, якщо її порівнювати з розвитком Землі.

Даремно астроботанік Клавдіус звернув увагу на те, що планета міститься відносно далеко від Ерідана - назвемо так епсилонту, тобто п'яту зірку цього сузір'я, - а проте має досить теплий клімат. Це дивне і підозріле явище. Можливо, на планеті досягли вже такого стану цивілізації, коли люди не мають потреби грабувати природні багатства - вирубувати ліси й збирати врожай на бідному шарі перегною. Можливо, там винайшли щось досконаліше і тому прикрасили свою планету строкатим багатством флори і фауни.

Такої ж думки був і письменник Струг, який супроводжував експедицію.

Його товариш Нортон почав пропагувати серед команди погляди капітана. Він записав на стрічку перше повідомлення, яке мав вислати на Землю. Капітанові Регулісу, що сам спочатку вагався, це подобалося, а гарні фрази щоденно переконували його, що він має рацію.

На постійне ремствування астроботаніка і письменника Струга капітан відповів тим, що послав їх обстежувати жовтий ліс, який простягся під нами. Здавалося це зовсім невинним. Коли вранці ми з ними прощалися, Струг був веселий, а в Клавдіуса боліла голова. Минули вони галяву, і рідкі зарослі. Щоб позначити дорогу, ламали гілки і креслили кольорові смуги на стовбурах дерев. На березі потоку Струг ще обернувся й показав на хмару малих метеликів, що кудись летіла.

Потім вони зайшли у жовтий ліс.

Більше ми їх не бачили.

Тоді письменник Нортон узяв на себе й функцію астроботаніка і висловлював фахові міркування про знахідки. Мав він знання в обсязі середньої школи, бо, як сам казав, любив це діло на Землі. Насправді був у цій галузі дилетантом. Але Регуліс підтримував його.

Тому ми аж до трагічного кінця не могли вияснити, на якому ступені розвитку життя на Прімі і де сліди, що вели б нас до справжнього господаря цієї планети.

Тупцюли на місці, як сліпі.

Регуліс вирішив пробивати вогнеметами дорогу до оранжевого лісу, що розкинувся над ними на узбіччі. Він запитав, хто піде з ним.

Хотіли всі. Проти були тільки інженер Стефанопуліс, присланий до нас від інституту ядерної фізики, і я, як член відділу радіоастрономії.

Нортон сказав, що ми зрадники. Нас мали судити, але Регуліс не хотів гаяти часу, тому залишив мені менший радарний комплект. Більшу антену вони взяли з собою і потім викинули її як баласт.

Ми zostалися на стоянці удвох. Інженер Стефанопуліс вибрав з резервної ракети реактор, і робот переніс його в міжгір'я, де сходилися ліси - жовтий і оранжевий.

Я був на другому кінці міжгір'я з ручним променеметом і з рацією.

Потім рацію, як найцінніший об'єкт, ми перенесли в центр. У нас було два роботи, і одного з них ми виділили, щоб він обслуговував променемет.

Інструкції, які ми отримали, виходили з особистої думки Нортон. Там писалося, що життя на планеті перебуває в зародковій стадії, що можемо зустріти там величезних ящірок, які колись водилися на Землі. З ними нам не радили «вести переговори». Треба діяти силою проти сили в інтересах науки і знання.

Було там, правда, застереження, щоб не нищити живих істот і зброю застосовувати тільки з метою самооборони.

Незважаючи на такий гуманізм, було ясно, що офіційне ставлення експедиції до першої планети Ерідана - зарозуміле і надто самовпевнене. На планеті панувала нестерпно німа тиша, джунглі вночі наче вимирали - жодного звуку...

На третій день нас повідомили з допомогою великої рації, що вони відступають. На запитання - перед ким і чому - нам відповіли дуже плутано. Якийсь тепловий бар'єр обмежував їхній рух і тиснув назад.

Нортон твердить, що капітан вийшов з оточення, зручно маневруючи. Насправді їм, очевидно, дозволили вийти.

Ми почули гуготіння і щось схоже на гарматні залпи. З оранжевого лісу виступали час від часу білі стовпи пари. Було це щось жахливе. Звук нагадував вибух котлів і сичання пари, що виривається під тиском.

Нарешті на п'ятий вечір ми їх побачили. Дні на планеті дещо коротші, ніж наші. Але й ті п'ять днів видалися нам вічністю.

Вони з'явилися на межі жовтого й оранжевого лісів. Перший був самозванець-астробіолог Нортон. Він уже кинув усі прилади і втікав щосили.

Інші більш-менш зберігали гідність. Але всі були в пилюці, обірвані. Ранених несли на швидко зроблених носилках.

Останній ішов капітан. Він постарів і посивів.

Проходив повз Стефанопуліса й запросив і його до великої ракети.

Теплові залпи з лісу трохі стихли.

Маневр невидимих захисників планети був ясний: загнати нас, чужинців, назад у ракету. Змусити покинути планету, не взявши з собою й тріски. Вони заганяли нас на скалисту, зовсім голу рівнину...

І ми вже рятували тільки життя. На дорозі, по якій ми тікали, валялися мішки, клунки, навіть дрібниці, що люди їх носять у кишенях. Зразки руди, насіння й овочів - усе загинуло разом з мішками...

Ніч була тиха й мертва. Господарі давали нам можливість покинути з ганьбою планету. Ми навіть не могли нічим довести, що були на Прімі.

Тоді інженер Стефанопуліс вирішив діяти. Він направив радіоактивні хмари з реактора на ліси й під захистом того бар'єра вибіг на узлісся. Відламав кілька галузок, зловив навіть прозорого тритона.

Це була досить мізерна здобич. Він повернувся до ракети, вкинув у шлюз речі й хотів збігати ще раз...

Це його загубило.

Реактор вибухнув і смертельно поранив інженера.

Саме завдяки цьому експедиція не зазнала повної невдачі: ми стартували за кілька хвилин після вибуху.

Оскільки загрожував посилений наступ, я залишився, щоб прикрити ракету променеметом. Зі мною була рація з антеною.

Ракета відлетіла, і на планеті знову настала тиша. Інженера я поховав. Ніхто не з'являється.

Що ж, експедиція зазнала поразки, та це не була поразка астронавтики.

Привіт Землі!

* * *

- Це хоробра людина! - сказав начальник сектора Єлінек.

Директор інституту радіоастрономії Лазарєв устав.

- Що буде з експедицією?

- Вони не повернуться. Було б наївно думати, що їх випустять живими.

- Як ви думаєте, вони помстяться на радистові, який там залишився?

Хвилювання було зрозуміле. Лі Ган Чіо був посланцем інституту радіоастрономії. Лазарєв знав його особисто.

- Навряд, - підвівся й начальник сектора. - Цього разу людина зустрілася з істотою, яка судитиме її справедливо.

- Не поспішайте з висновками, - нагадав директор. - Ви забули про смерть невинних людей - Клавдія і Струга.

- Невідомо, чи вони вмерли. Може, пропали безвісти. Принаймні експедиція, введена в оману помилками Нортон, не могла їх судити як зрадників.

- А що нам робити? Ви ж знавець Ерідана.

Начальник сектора виструнчився:

- Послати другу експедицію.

Вони потиснули руки і глянули один одному у вічі. Кожному здалося, що в очах товариша блищить сльоза.

Маленька сльоза, викликана внутрішнім хвилюванням, сльоза, яка зміцнює людину в дії. І вони вирішили: те, що сталося, не можна замовчувати, треба повідомити всі радіостанції про це... Людина має досить сили, щоб визнати помилку і навіть поразку. Але кінець кінцем вона все-таки перемаже!

ЧЕСТЬ ПРОФЕСІЇ

Старий, сивий чоловік сперся на бильця балкона. Стояв уже там з годину. А перед ним вуличкою посувався строкатий карнавальний похід. Розкидали барвистий серпантин і конфетті. Люди сміялися, гриміли салюти. Потішні костюми були такі різноманітні, а маски вишкірювалися й сміялись... У картатому блискучому шовку скакали веселі доміно.

Величезний паяц у гостроверхій шапці жваво жестикулював на тротуарі, а металеві дзвіночки, якими він був обвішаний, радісно дзеленькали.

Маски юрбою вривалися до будинків і з веселим галасом витягували людей на вулицю. Найбільш пустотливі помітили чоловіка на балконі. Вони вдерлися у ворота, гупали по вузьких спіральних сходах, і хвилину було чути їхній переможний крик. Двері були відчинені.

Навіть не треба було дзвонити, влетіли із сміхом у кімнату й подалися на балкон.

- Ви мусите йти з нами! Мусите! Тепер кожен - мусить! - лунав енергійний голос високого юнака у супроводі дівочого сміху.

- Мушу?

Чоловік обернувся, випростався.

Це був уже літній велетень, проти якого вуличний паяц мав вигляд смішного довгастого черв'яка.

Старий був плечистий, сильний і, незважаючи на роки, стрункий, мав благородні риси обличчя та імponentну постать атлета.

- Мушу? - перепитав він. З обличчя його повіяло смутком. - «Мушу» - великий пан, а «не можу» - ще більший.

Не зрозуміли, на що натякає. Але їх зупинила його зовнішність. Найближчий юнак несподівано зірвав маску і привітався.

- Капітане Якубець... - зашепотів він, ніби не вірив очам.

Сивий чоловік засміявся:

- Звідки ти мене знаєш?

- Ми з астронавтичного інституту, - відповіла якась дівчина. - У нашій аудиторії висить ваш портрет.

Усі шанобливо стояли перед сивим чоловіком.

Старий кивнув головою.

- Так, це я... - І по його обличчю майнула тінь, ніби давній спогад. - Ідіть бавитися.

Але вони не хотіли йти.

- Ходіть з нами, - просили. А дві гарні дівчини, чорнява й білява, узяли його під руки.

- Я не можу... - насили відсунувся од билець, і дівчата міцно його підхопили. Він заточився. Швиденько підсунули йому крісло, що стояло в тіні.

- Вогниста гора забрала в мене ногу. Ви ж знаєте...

Не знали. Знали тільки його портрет. Внизу бушував карнавал і пишали паяци. Чоловік підтягнув крісло у кімнату, але двері залишив відчинені. Хлопці й дівчата почали розглядати стіни. Капітан Якубець засвітив низький торшер. На стінах висіли фотокартки незнайомих людей, один з них був негр.

- Хто це?

- Переможці Вогнистої гори.

Ніхто не запитав, чому й їхні фото не висять в інституті поруч з портретом капітана Якубця. Якубець - радіоастроном, винайшов багато приладів, а ці молоді люди були учасниками якоїсь дослідницької бригади. Віддали життя за честь професії, померли молоді, як сотні й тисячі інших. Коли б ми їх усіх згадували - у підручниках не вистачило б місця. Якби захотіли повісити їхні портрети - не стало б місця на стінах громадських будинків...

Хтось із гостей насмілився:

- Розкажіть про них.

Довго просили. Та коли почав, забули про веселий хорівод на вулиці.

* * *

- Уже майже не було місця на планетах сонячної системи, куди б не ступила людина. Тепер таких місць нема. Але тоді ще викреслювали білі плями з карти Нептуна, багато невідомих закутків було на місяцях Урана.

Та в першу чергу треба було покорити найважче - Вогнисту гору на найдальшому термінаторі Меркурія.

Мабуть, не треба вам нагадувати, як підтвердились усі передбачення астрономів. Найближча планета повернена до Сонця завжди одним боком, на одній половині Меркурія панує вічний день, на другій - вічна ніч. Лише на вузькій смузі - на межі дня і ночі - можна будувати обсерваторії, і тому кожен метр має тут своє значення.

Я тоді був уже досвідчений астроном. Мене послали в обсерваторію на Меркурій. Тільки там я довідався, що готується генеральний наступ на Вогнисту гору. І я маю в цьому помагати.

Про бригади розвідників (так називали людей, які присвячували себе відкриттю невідомих територій) я не знав майже нічого. Вони були далеко, бо, як я вже згадував, невідомі місця доводилося шукати у віддалених закутках. За винятком Вогнистої гори. Бо Меркурій, порівняно з Нептуном, відносно близька планета, від неї до Землі - рукою подати.

Одного дня повідомили, що приїде група бригади Захарова. За двісті двадцять днів вони були на місці. Використали швидкі ракети, ризкуючи зіткнутися з метеоритами. Це не була звичайна хвалькуватість: у далекі місця вони не могли дістатися впору надто повільними кораблями.

Взагалі все, що вони робили, хоч і здавалося на перший погляд зайве, мало глибокий, логічний зміст.

Вони й не відпочили, відразу взялися до роботи.

Наближалася рідкісно сприятлива ситуація для покорення Вогнистої гори. Був це скалистий виступ, оточений з трьох боків отруйним болотом, з якого виходила гаряча пара. З четвертого - підіймався не дуже стрімкий, але слизький, нерівний, усіяний гострим камінням берег.

Основні труднощі полягали в тому, що довкола болота безнастанно кружляли газові вири, які виходили з глибин. Над скелею налітали одна на одну кулясті блискавки. Лише раз на вісімдесят вісім днів район гори попадав повністю на сонячну сторону, - тоді болото внаслідок раптової зміни температури затихало на кілька годин. Не утворювалися тоді й отруйні випари, й бурі на поверхні вщухали.

Це треба було використати. Хоча у вищих верствах пролітали й тоді електричні заряди, і просто на горі ракету не можна було посадити - людина, мабуть, могла б побороти відстань між скелями.

Тільки людина, бо машина не могла їм допомогти.

Місцями доводилось плисти, брати перешкоди, перелазити стрімкі ями, триматися на тонкій корі застиглої лави, повзти на животі попід скелями. Або навіть пробивати собі дорогу вибухівкою. Це був жорстокий бій з часом і стихіями.

З нічного боку безнастанно звільнялася замерзла атмосфера й вода. Коливання планети було незначне і неправильне. Воно могло тривати годину, а то й дві. Багато залежало від діяльності Сонця та багатьох інших складних обставин.

Вивчення гори мало практичне значення.

Якби там поставити світловий маяк, можна було б використати для посадки ракет острівки під скелею, де були дивовижні смуги тиші серед постійного урагану.

Отож, на крайньому термінаторі (де серп планети, як дивитися з Землі, найвужчий) дорогий кожен метр, а без орієнтаційного маяка було це страшне і небезпечне місце.

Моє завдання було просте. Мене покликав капітан. Коло нього стояло кілька чоловіків.

- Знайомтеся, - мовив він, - ми з групи полковника Захарова. Можливо, ви про нас чули? - Він хвилинку дивився на мене, оцінював, а потім сказав. - Я - капітан Сумілайнен. Оцей негр - лейтенант Калонге з Нігерії. Датчанина Стівенсона ви, очевидно, знаєте із спортивних змагань. Старший лейтенант Блянкар - француз. А наймолодший - наш кадет Грушка. Оце й уся бригада, решта залишилася на Нептуні.

Мороз сипонув мені поза шкірою. Ясно: на Нептуні zostалися хіба рже тільки їхні кості. Інакше вони прибули б на Меркурій. Полковник Захаров кілька днів тому зазнав аварії під час карколомної спроби запалити, як штучне сонце, місяць Нерейди.

- Ви нам допоможете у першій фазі, - сказав капітан Сумілайнен. - Будете нести кисневий апарат, доки зможете. Вернутися по слизькому ґрунті буде легше, але силу бережіть. Якщо втомитесь, передасте вантаж тому, хто буде найближче. Потім самі вирішите: іти далі чи повертатися. Обдумайте все завчасно, бо кожен з нас матиме досить клопоту.

То було все.

На другий день (за земним часом) вибухи припинились і ми вирушили в дорогу. На нас були легкі кисневі маски. Тіло було обтягнуте тоненьким штучним матеріалом. Це тоді входило в моду замість важких, невіддних скафандрів. Тонка матерія не охороняла нас повністю від спеки, але ізолювала од шкідливої радіації і в достатній мірі врівноважувала тиск.

Не буду пояснювати подробиць. Напевно, заслуговувало б на увагу питання залишків атмосфери на Меркурії (запаси її містяться на нічному боці). Та це справа підручників. Безумовно, ви з усім цим зустрінетеся, як тільки захопить вас ця таємнича, найближча до Сонця планета.

Я ж хочу розповісти, як ми покорили Вогнисту гору.

На схил ми вийшли легкою риссю. На дорогу туди й назад, як я вже казав, у нас було небагато часу. Двоє несли розмонтований світловий маяк, а я - запасний апарат з киснем.

Капітан Сумілайнен ритмічним помахом руки вказував темп. Ґрунт був слизький, і ми бігли хитаючись, як стадо качок.

Пробігши сто метрів, уже відчули, що сонце немилосердно припікає. Очі заливало потом, і ми погано бачили.

У вухах з малого репродуктора лунав підбадьорливий голос капітана Сумілайнена: «Раз-два! Раз-два!» Усе чіткіше й чіткіше. Біля мене йшов француз Блянкар, трохи збоку, на крок уперед, - капітан з кадетом, ззаду - датчанин Стівенсон, а замикав похід негр Калонге.

Ми бігли вперед. Вище. Місцевість була хвиляста.

- Раз-два, раз-два! Вільно, набрати повітря!

Нічого особливого не сталося.

Коли пробігли чотириста метрів, француз Блянкар узяв від мене кисневий апарат, і я міг вернутися. Але мене захопила справа товаришів. Я не міг їх залишити. Мною опанувало непереборне почуття єдності...

Біг я тепер легше, без вантажу.

- Раз-два, раз-два! Вільно, набрати повітря!

Товариші бігли біля мене то зовсім близько, то повільно розтягуючись. Капітан був часом поруч, а то позаду чи далеко попереду.

На мене не звертали уваги. Не посилали назад, навіть не оцінили того, що я залишився. Здавалося, кожен думав тільки про себе.

Але то тільки здавалося.

Ми бігли й бігли.

- Раз-два, раз-два! Вільно, набрати повітря!

У мікрофон чути було, як усі вони важко дихають, як б'ється подушка з киснем і калатає власне серце. Я бачив, як хлопці розмахують руками, і відчував гарячий піт на чолі, на висках.

На першому кілометрі зустрілася серйозна перешкода: стрімкий схил, досить слизький від розлитої смолистої маси, з якої виступали гострі грані кременистого каміння.

Ми були натреновані і підготовлені до будь-яких умов. Старший лейтенант Блянкар, який віддав був вантаж датчанинові, одв'язав від пояса ливну і дерся вгору, як гірська коза. Він прикріпив ливну і спустив її вниз. Ні, це не був альпінізм - умови тут були зовсім інші. Інколи він тягнув нас по одному, інколи ми самі видиралися по скелях.

Вилізли ми щасливо, тільки Грушка подряпав собі обличчя. Він почував себе погано. Старший лейтенант сильно трусонув його. Потім зачекав хвилину, щоб наймолодший член експедиції не з'їхав униз. Блянкар стояв на виступі і стежив за нами.

Нарешті Грушка був у безпечному місці на малому горбику. Блянкар знову почав намотувати ливну довкола пояса, але виступ несподівано обірвався, і він полетів у безодню.

Хоча сила тяжіння там менша, гострі скелі потрошили йому руки й ноги, впивалися в нього немилосердно, а кожна рана в цьому ворожому середовищі була смертельна. Киснева маска на ньому відразу розбилась, і, вже мертвий, падав він далі вниз і зсовувався по узбіччю, доки не потонув у густій зеленавій багноці.

Ми не могли його врятувати. Бездонне болото ніколи не повертає своїх жертв.

Тоді я відчув невимовну жорстокість, а разом з тим таку піднесеність, що мені знов потекла гаряча кров у жилах і підбадьорилось від сильного хвилювання серце.

Насправді це був тільки монотонний капітанів голос:

- Раз-два, раз-два! Вільно! Набрати повітря!

Я був приголомшений. Інстинкт самозбереження наказував мені держатись гурту. Я не мав відваги покинути їх. Залишитися самому...

Можливо, те, що я йшов з ними, пояснювали як товариський жест. Може, оцінювали як геройство. Але насправді було так, як я кажу. Ніякого геройства. Теоретично я міг вернутись, але не мав відваги. Боявся самотності...

- Раз-два, раз-два!..

А сонце пекло.

Ми вже пройшли половину дороги. Ще раніш я помітив, що датчанин Стівенсон якось дивно хитається, хоча ми йшли по рівному.

Негр Калонге узяв від нього вантаж - половину розмонтованого маяка.

- Раз-два, раз-два! Вільно, набрати повітря!

Датчанин похитувався. Як рятунок, зазвучав для нього наказ капітана Сумілайнена:

- Зупиніться!

Він уперся спиною в скелю, навіть не сів. Стояв похилений. А ми чекали. Капітан прокладав дорогу, вибухали динамітові заряди. Датчанин упав на землю. Не дихав. Тільки білки очей дивились на нас. І страшне, змучене обличчя.

Сумілайнен вернувся, схилився над ним. Потім випростався і поглянув довкола. Ніде не було й клаптика тіні.

- Спека, - сказав. - Він мертвий.

Подивився на годинник. Нічим не зарадиш. Про те, щоб його поховати, не було й мови. Над усіма нависла смертельна небезпека.

Ми зняли з мертвого кисневу маску, згорнули йому руки й повернули голову, щоб уночі між міріадами зірок його лице освітлювала малесенька цяточка - Земля.

Мале миготливе світло з місця, де він народився. Де покинув найближчих приятелів... Можливо, жінку й дітей.

- Уперед! Уперед! - різав нам вуха голос капітана. - Раз-два, раз-два! Вільно! Набрати повітря!

І ми йшли далі, бо хотіли жити.

Калонге і Грушка несли розібраний маяк і капітанів запасний апарат. Раз-два, раз-два!..

Як пройшли ми дві третини дороги, наступила криза й у капітана. Сумілайнен втратив напрямок, звернув убік. Тупцяв на місці й, задерши неприродно голову, дивився непритомним поглядом уперед... Плечі його сіпало, як у пропасниці. Ноги не слухались, ворухив тільки руками.

Здавалося, сили його покидають.

Але він переміг себе. Мав надзвичайну силу волі. Калонге струснув його. Капітанова голова кілька разів хитнулася, потім він величезним напруженням волі глибоко дихнув. Пустив собі повітря з резервного апарата, збільшив тиск і в наших малих резервуарах. Капітан весь час сумлінно стежив, щоб ми мали кращі або принаймні такі ж, яв і він, умови.

Це був справжній командир, хоч його нам і прислали. Він був для нас взірцем, і ми йому довіряли. Опритомнівши, він заклопотано глянув перед себе і повів нас далі.

Раптом молодий Грушка впав на землю і відразу помер.

Це так мене пригнітило, що я втратив надію на порятунок. Ніколи ми звідси не виберемось!..

Я вдарився ногою об скелю. Два-три кроки - і знову. В носі почув пекучий біль. Я вже не володів собою.

Що сталося потім, можу тільки здогадатись. Я знепритомнів. Та найгірше, що ті хвилини залишаться для мене таємницею. Ніхто не зможе підтвердити моїх здогадів.

Ніхто на світі.

Я очунав, коли Калонге знову схилився наді мною біля стін Вогнистої гори. Напевно, ніс мене на плечах. Він задихався. Капітана ніде не було. Мій рятівник провітрював мені легені великими порціями кисню з резервного апарата

Негр, крім мене, ніс ще й важку апаратуру.

Я бачив перед собою його чорне лискуче обличчя, трохи закрите невеличкою маскою. Сильні напружені м'язи під прозорою тонкою оболонкою купалися в поті. Як побачив, що я дивлюся, важко ліг біля мене. Його покидали сили.

Я ледве підвівся, змінив йому маску. Розтирав йому плечі через податливу оболонку, що заміняла скафандр, намагався зробити штучне дихання.

Могутня грудна клітка судорожно стягалася. Негр був дуже сильний. Уперто боровся із смертю. Та даремно.

- Навіщо все це?! - закричав я божевільно в гарячу пустелю. - Люди, навіщо це?!.

Відповіді не було і не могло бути.

А проте... Я підвів голову і далеко над собою побачив червоне світло. На Вогнистій горі засвітився маяк. На одну або дві хвилини перед тим, як гора знову попала в смугу ураганів.

Капітан Сумілайнен, який на останньому етапі ніс весь розібраний маяк і засвітив його на вершечку Вогнистої гори, залишився навіки її в'язнем.

Він виконав свій обов'язок, як виконують його інші. Загинув за честь професії, за велич людини, за її славу, за її місію у світі.

Хотів я встати й віддати йому честь. Та мене підломила хвороба - боліла нога, яка відтоді так і не може загойтись. Я став калікою, якого потім урятував пілот-автомат, висланий на допомогу з наукової станції над Венерою.

Нога... Єдина згадка про перемогу над Вогнистою горою.

* * *

Якубець замовк. Унизу линув шум карнавалу. Тут, в кімнаті, було тихо. У молодих головах роїлися запитання. Чи мусило це статися? Чи не могли послати автомат? Може й не могли. Хоча б до підніжжя гори... Треба буде подивитися в підручники, як там з Вогнистою горою. Її існування поблизу Південного полюса Меркурія

передбачав уже астроном Й. Шретер на початку дев'ятнадцятого століття. Треба було б знати про неї більше. Повинні б знати! Вони соромилися розпитувати капітана.

Тишу порушила дівчина, яка з самого початку дивилась уперто на поблякле фото. Вона довгий час підбирала слова. Повторювала їх пошепки, а потім обізвалася:

- Я зворушена увагою, яку ви в останні хвилини виявили до мого батька, - сказала вона сміливо, рішуче, без сліз, як і слід дочці героя. - Дякую вам за все. Ніколи не забуду вашу взаємну любов і піклування... Це були справжні товариські почуття. Я - Анна, дочка інженера Стівенсона.

Старий, сивий радіоастроном підвівся, спираючись на милиці. Підняв руку до виляючого кашкета.

На вулиці свистали і співали. Високо підносився тонкий голос дудок, збудливий сміх і протяжний звук саксофонів.

- Ділю з вами, Анно, ваш біль, - сказав старий офіцер. - Ваш батько був герой, і дивиться він тепер на вас з-поміж зірок. Бачите, яке гарне, ясне небо.

А на небі розсипалися вогні феєрверку.

Та високий паяц на тротуарі вигукнув щось смішне.

Старий схилив голову.

- Люди може й забули про це, але маяк капітана Сумілайнена завжди світить.

Внизу пропливав карнавальний похід.

- Тепер ідіть... я повинен лишитися сам.

А як сходили вниз, озвалося щось у такт їхній ході. Ніби сильний, суворий голос повелівав: «Раз-два, раз-два! Вільно, набрати повітря!»

Лунало це по старих сходах, між вогкими стінами. В юних очах блищали сльози. Ступали по убогих карнавальних папірцях, топтали позолочені оздоби.

А сльози блищали, мов діаманти.

Хлопці й дівчата були дуже молоді. Але вже йшов між ними новий Стівенсон, Калонге або Блянкар, новий капітан Сумілайнен.

Уся бригада Захарова.

НОВА

З невідомих причин починає часом якась зірка збільшувати свою світлосилу з надзвичайною інтенсивністю, аж поки, нарешті, вибухне. Така зірка називається Нова. За короткий час вона перебуває й повертається знову до первісного стану.

Вони сиділи у шкіряних кріслах, і професор спокійно розказував. Час від часу він надпивав трохи кави, яка його гостеві видавалась несмачною.

- Може, ще, капітане? - подивився професор поверх окулярів на гостя і закліпав в'ями.

- Дякую, - чемно відмовився капітан.

Та професор таки налив і почав пояснювати:

- Розумієте, теоретично може вибухнути кожна зірка. І то будь-коли. Навіть наше Сонце. Воно спокійно могло б вибухнути в наступну хвилину, і за вісім хвилин страшенна спека дісталася б до Землі. За неповних шість годин вона проковтнула б усі планети.

- Щиро дякую, - відсунув Дюваль чашечку.

Але професор спокійно вів далі:

- У всесвіті спостерігаємо виникнення Нових дуже часто. Їх світлосила збільшується приблизно в п'ятдесят тисяч разів, а Супернової - в мільйон!

- Будемо надіятись, що наше Сонце не має таких намірів, - сказав Дюваль і запалив цигарку.

Був це молодий плечистий офіцер астронавтики, і дрібна постать професора зовсім біля нього губилася.

- Не вибухне, - засміявся господар, - тепер можна це напевно твердити. За допомогою мого методу можна передбачити з великою точністю, яка зірка входить у стадію Нової. В найближчому часі вибухне Капелла. Буде це особливе явище.

- Матимемо на небі феєрверк.

- Але недовго. Ви ж знаєте, що Нові живуть мало. Зірка перебуває і знову зменшиться до первісного стану і далі спокійно світитиме кілька мільйонів років.

- Отже, нічого не станеться.

- Майже нічого. - Професор трохи помовчав, потім багатозначно звів брови: - А все-таки. Якщо ця зірка має планети, то проковтне їх, спалить, знищить.

- Але Капелла не має планет, - не здавався капітан.

Професор випростався, і зморшки збіглися йому на обличчі, коли він примруженими очима дивився на гостя.

- У тому й річ, що має. І це буде ваше завдання. Ми гадаємо, що на сьомій планеті Капелли існує життя. Але треба в цьому впевнитися. Ще до вибуху Нової полетите туди й привезете на Землю докази.

- А я долечу туди до вибуху?

- Юначе! - образився старий професор і погладив жовте лице. - Я вирахував усе до найменших дрібниць. Полетите на Капеллу. Свого життя втратите не багато, бо при польоті час вам скоротиться за Ейнштейновою теорією відносності. А ми тут на Землі - досить-таки постаріємо, доки ви вернетесь. На щастя, людське життя вже на стільки подовжилось, що я вас ще дочекаюся. Новий Сімеон! - усміхнувся рідкими зубами професор. - Чи знаєте ви оті старі, покриті пилом байки?

Капітан покрутив головою: його цікавило інше.

- А яку дасте ракету?

- Дуже мудрої конструкції. На ній є місця для вас і для однієї істоти з чужої планети. За нашими підрахунками, вона не буде важча від людини. Як свідчать сигнали, які вона висилає у всесвіт, це - розумна істота.

- Це все?

- Поки що. Ні пуху вам, капітане, ні пера. Коли зустрінемося, будете на кілька років старші. Про себе я вже й не кажу. А та чужа істота мене дуже цікавить.

- Мене теж, професоре, можете повірити.

І вони попрощалися.

Капітан Дюваль пішов на космодром оглянути ракету. Вона справді була на дві особи, швидкість її майже дорівнювала швидкості світла, а рухалась вона за допомогою антипротонів, що забезпечувало фантастичну початкову швидкість.

Після старту Дюваль зробив собі ін'єкцію, щоб довгу дорогу провести в глибокому сні.

* * *

Прокинувся він на сьомій планеті Капелли. Ракета стояла трохи похило на пологому косогорі. Горизонт був схожий на земний.

Капітанові навіть здалося, що він перебуває у відомій країні. І тільки тоді зрозумів, що він далеко від рідної планети, коли побачив перших її мешканців.

Ці істоти були негарні, розпатлані, у ластовинні. Ходили трохи незграбно, але велика здібність сприймати заміняла їм привабливість. Вони майже з першої хвилини розуміли жести капітана Дюваля.

Про них можна було сказати, як кажуть, правда ущипливо, гарні жінки про своїх не таких щасливих товаришок: «Вони мають, напевно, добру душу».

Під час посадки Капелла була саме в зеніті. Світила спокійно, хоча вже збиралася зрадливо вилити на своїх дітей-планет вогнисту лаву, проковтнути і знищити їх розпаленими язиками вогню і отруйних газів.

Тепер вона ще мала вигляд великої блискучої миски, що розсипає щедро багаті дари - снопи золотого проміння. Примхлива химерна красуня!

Капітан потягнувся на вільному повітрі, йому було приємно знову відчувати під ногами твердий ґрунт і тяжіння. Він розстебнув блузу уніформи і витер хустиною спітніле чоло. Зброю поклав у кобуру, бо впевнився, що тут вона йому не потрібна.

Підійшов ближче і побачив, що половина людей, - бо ті істоти були дуже подібні до людей, отож, міг їх назвати так, як досі звали себе лише мешканці Землі, - одягнені незграбно в квіти і легеньку одягу. Це були жінки.

Чоловіки - незграбні, вайлуваті, - намагалися поводитись хоробро і виступили наперед. Дюваль це оцінив. Навіть здивувався, бо ті люди не мали зброї, а капітан був значно сильніший від них. Крім того, у капітана була особиста зброя, а в ракеті чекав наготові променемет: досить було тільки моргнути оком, щоб фотоелементи зреагували і машина перетворила все на чорну сажу й вугілля.

У ті хвилини капітанові пригадалося професорове доручення. Капітан має точно визначений час: три місяці. Три місяці житиме між цими людьми, щоб усе сфотографувати, виготовити карти й зробити хімічні аналізи.

За три місяці і сім днів вибухне Капелла, і всесвіт збагатиться на одну Супернову. Але від Капелли не лишиться нічого.

Тільки фотографії капітана Дюваля й одна з живих істот, для якої є місце в ракеті.

* * *

Мешканці планети призначили йому до послуг двох переляканих людей.

- Ксен, - показав на себе юнак, бо порівняно з іншими мешканцями планети не можна було назвати його ні хлопцем, ні дорослим.

Потім він показав на дівчину й сказав:

- Іва.

Її негарне, в ластовинні обличчя спалахнуло вогнем, і вона швидко опустила очі.

«Іва, очевидно, легша, - прикидав у думці Дюваль, - її було б вигідніше взяти в ракету, де кожен кілограм ваги має велике значення. Але Ксен, видно, розумніший, більше знає, міг би дати професорові багатшу інформацію... А вирішити все це можна й потім, - адже маю ще три місяці!..»

Кожен день він записував у блокнот про успіхи своїх провідників. Вони швидко засвоювали його мову. Під кінець другого тижня з ними вже можна було розмовляти.

В ту мить, коли він записував, що Ксен уже розуміє дещо з наукової термінології, з блокнота випала фотографія.

Послужлива Іва швидко нагнулася й подала її капітанові. При тому подивилась на фотографію.

Не змогла затаїти щирого подиву, зітхнула, ніби їй несподівано щось перебило віддих.

- Хто вона, ця гарна жінка?

- Моя наречена.

- Я ще ніколи не бачила такої гарної жінки!

Була то звичайна дівчина з польських Татр, трохи білява, синьоока.

Дюваль дивився на Івині блискучі очі. Тепер Іва не здавалась йому такою негарною, як спочатку. З-під розпатленої чуприни виглядало в неї гарне чоло, а коли дівчина сміялася, на обличчі під ластовинням виступали ямки.

Ось вона усміхнулася, ще тримаючи фотографію, і Дюваль по-лицарськи сказав:

- Ти, Іво, така ж гарна, як і вона!

Тоді він вирішив, що, мабуть, візьме Іву, а не Ксена, хоч би професор за це й сердився. Тут йому ніхто-ніхто не може наказувати! Він живе під загрозою страшної небезпеки. Сонце на небі може вибухнути щохвилини... А коли сталася помилка в розрахунках? Вистачило б зовсім незначної помилки, якої може допуститися кожна людина, - і з нього за кілька хвилин лишиться тільки попіл та космічний пил...

Він швидко закінчив роботу і пішов під дерево відпочити. Помічників відпустив.

Був би заснув. Але закортіло подивитися, що роблять Ксен та Іва у вільний час. І хоч Дюваль був дуже втомлений, він усе-таки підвівся й пішов на узлісся.

Хлопець і дівчина стояли на низькому пагорку й дивилися на захід сонця. Можливо, про щось і розмовляли, та скоріше просто собі стояли мовчки й милувалися на гарне червоне коло. Вони не знали, що через кілька днів Сонце їх усіх знищить. .

На серце Дюваля наліг смуток. Це було так несподівано. Капітан хотів позбутися його, тому думав про свою працю, про життя. Але хіба все це мало тут якесь значення?

Коли сіло Сонце, зробилося холодніше, і Дюваль пішов до вогнища під величезною скелею. Міг зігрітися й у ракеті, але приємніше було переночувати у спальному мішку під чистим небом. Під чужим, тужливим небом, на якому дрібною цяткою світило рідне Сонце, а в безмежних глибинах всесвіту іскрилися незнані сузір'я.

Він задрімав, і приснився йому дивний сон. Побачив маму, яка щось шепотіла йому. Нахилився вперед:

- Що кажеш, мамо?

Підійшла ближче. Була тендітна, одягнена в чорне, на обличчі - чорна вуаль. «По кому вона носить жалобу?» - думав він і ніяк не міг пригадати. Усе дивне небо над капітаном затулило заклопотане миле, рідне обличчя.

- Це ти, синку?

- Я, мамо, я, але як ти мене тут знайшла?

- Боялася, - шепотів рідний, ніжний, так давно забутий, а сьогодні знову такий близький голос. - Боялася, чи з тобою чого не сталось... Не мала спокою. Всюди тебе шукала, кликала, але ти був дуже далеко.

- Авжеж, мамо, далеко. Така вже наша професія.

- Ти ж знаєш, що я тобі не хотіла цього дозволити.

- Бо ти боялась, що мені не вистачить сили, відваги, що я не дам собі ради.

- Ти завжди мав щире серце. Добре, лагідне серце. Ти був відважний, але серце мав м'яке... Тому я так за тебе й боялась!

- Мамо, хочу тобі передати, що сестри живуть гарно. Твої дочки живуть гарно і спокійно.

- Знаю, знаю, за них я ніколи не тривожилась. А за тобою йшла і всюди питалась: «Де мій син? Чи не сталося з ним чого?» Та ніхто не міг відповісти, губи у всіх були стиснуті, уста мовчали, всі опускали очі... «Куди ви його послали?!» - кричала я. Але відповіді не було. Тоді я наділа чорну одягу і чорну траурну вуаль...

Голос матері все слабшав і віддалявся. На Дюваля нахлинула хвиля гарячого жалю, він знову подався вперед і - прокинувся. Рука його була в огні. Він швидко прийняв руку, але палаючі гілки зачепилися за рукав. Нарешті йому вдалося змести долонею останні іскри.

Рука страшенно боліла, і про те, щоб знову заснути, не могло бути й мови. Капітан записав у календар, що сьогоднішнім днем починається третій і останній місяць на чужій планеті. Розвиднялося. Уже добре бачив у блокноті і міг писати, бо попик собі тільки ліву руку. Перев'язав її ганчіркою.

Світало. Та був це інший світанок. З червоного кола бризкали іскри, а над планетою бушувала магнітна буря. Капелла набухала, збільшувалась, це вже не було лагідне сонце, це вже прокидалася смертоносна Нова.

«Так, - подумав холоднокровно капітан Дюваль, - професор помилився на цілий місяць. Але я ще маю сімнадцять хвилин».

- Ксене, Іво! - гукнув він, - Де ви?

Обоє прибігли заспані. Мали щасливий вигляд, та не могли подивитись Дювалеві в очі, тільки розгублено переминалися з ноги на ногу.

- Де ви були? То ніколи не відходите, а це не докличешся?!

Ксен кашлянув, але не наважився відповісти, а може й не хотів.

- Слухай, Ксене, - сказав Дюваль, - слухай уважно! Ракета наготові, досить тільки в неї сісти. Наше Сонце, наше золоте і спокійне життєдайне Сонце має четверту планету - Марс. Ви зараз туди полетите, бо ваша планета через кілька хвилин перестане існувати. Ви полетите на Марс і будете там жити: люди з Землі вас там чекатимуть. Я допоможу.

- А ти з нами не полетиш? - запитала Іва.

- Ні, тільки двом можна летіти. Більше в ракеті не поміститься. Полетите ви і передасте професорові мій щоденник.

Коли він дав щоденник, знову з нього випало фото. Іва хотіла його підняти, та Дюваль підняв фото сам, поцілував і поклав біля серця в блузу льотчика. Потім подав Ксеню руку, поцілував у чоло Іву.

Зачинив за ними двері ракети. Лишилось ще дванадцять хвилин. Досить, щоб уникнути вогнистої спеки, яка за сьомою планетою вже не наробить багато шкоди. Втрачатиме силу.

Капітан Дюваль надів кашкет, застібнув блузу. Видно було чотири орденські стрічки, які блищали у світлі, як чотири золоті смуги.

Дістав з кишені невеличкий магнітофон, повісив на шию і ввімкнув. Із стрічки залунав «Гімн астронавтів».

У цей час ракета стартувала. З жахливою швидкістю різко пахкали антипротонові сопла, і за хвилину на небозводі лишилась тільки тонка смуга реактивних газів.

Тоді капітан Дюваль віддав честь у той бік, де мигтіла вночі прекрасна біла зірка. Тепер уже там не було нічого видно...

Дюваль повернувся й пішов на схід. Ішов твердим військовим кроком назустріч Новій, що саме народжувалась. Усе на схід і тим же кроком. На планеті вже почалась паніка, усі ховались під землю.

Навіть дерева гнулися, а чутливі до світла квіти згортали пелюстки й хилилися додолу...

Тільки житель Землі - капітан Дюваль - ішов уперед, і на горизонті було їх двоє: він та Нова, що саме народжувалась.

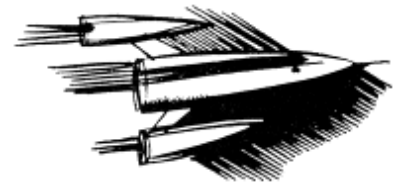
На пагорку зупинився. Його малий магнітофон надривався й стогнав.

...На горбку стояла людина, і від неї лягла величезна тінь. Тоді людина ще раз віддала честь і вигукнула:

- Я - капітан Дюваль, пілот астронавтики, з третьої планети Сонця!

У відповідь йому заревіли радіохвилі.

Капітан сягнув до блузи й затулив обличчя фотокарткою своєї милої. Раптом відчув вогнистий подих і впав на палаючу траву, лицем до Нової.

ЗРАДНИК

У полон попали в день посадки.

Було їх двоє: пілот О'Брієн і радист Роберт Мак Ларен. Сила тяжіння на планеті була набагато більша, ніж на Землі. Якийсь час вони йшли спотикаючись, а потім їх уже тягли по скалистій рівнині, як мішки з картоплею.

- Витримаєш, Робіне? - запитав О'Брієн, обличчя якого було в крові.

Радист глухо застогнав: вибився з сил.

На щастя, вони вже були на місці. На планеті стояла спека, і душна атмосфера давила на легені.

Квартіани кинули їх у камеру, але не минуло й тридцять хвилин, - О'Брієн звирив це за своїм годинником, - як Мака Ларена потягли невідомо куди.

Знесилений О'Брієн швидко заснув. А може й зомлів, бо він був смертельно втомлений.

Та молодий організм переміг. Через кілька годин пілот О'Брієн прокинувся. Хотів стерти з лица кров, але вона вже засохла. Відчував сильний біль у руках, боліли й пообдирані плечі. Скафандр порвався, але повітря на планеті було придатне для дихання. І вони лишилися живі.

О'Брієна це підбадьорило. Якщо можна дихати, то можна на щось надіятись. Можливо, вдасться порозумітися з квартіанами... Умови для існування на планеті є, от тільки мешканці непривітні... Та це - півбіди!

О'Брієн почав роздивлятись. Хотів спертися на руку, та засичав з болю і знову впав. Потім уже був обережніший. Поволі підводився з камінної підлоги.

Та й камера не така жахлива, як йому здалося в першу хвилину... «Перелякався, - подумав він, - бо проклята гравітація губить людину. Все тіло наче налите свинцем...»

І знову ж - не так воно й погано, щоб не можна було рухатись. Звісно, перші мандрівники в африканських джунглях чи дослідники Антарктики, бредучи в бурю по глибокому снігу, мали теж не кращі умови... Ні, значно гірші!

А в нього є дах над головою, його захищають міцні мури, на планеті спокійно, тепло, навіть дуже тепло! І від гарячого проміння його захищає товста стіна. А це надійна ізоляція!

Вікно, що виходило в тінистий сад, заграповане. Не звичайними ґратами, а грубими, міцними штабами.

У досить просторій камері в ніші є умивальник, подібний до тих, якими користуються на Землі.

О'Брієн понишпорив у кишенях скафандра. Дістав бритву, рушник, мило, плитку шоколаду і коробку цигарок.

Бритву (безпечної він не любив і не мав ні в ракеті, ні на Землі) підгострив на ремені, її вистачить та й вистачить. Мила теж стане місяців на два. Шоколаду - на п'ять днів... Та тут, очевидно, щось даватимуть їсти. Має він ще й таблетки вітамінів...

Гірше з водою, бо та, що в дзбанку під умивальником, до пиття не годиться, його вже мучить спрага, і більше трьох земних днів він не витримає.

Хто його зна, як на Кварті вимірюють час. Якщо надто повільно і прийдуть по нього не скоро, він пропав.

Рація лишилась у ракеті, зв'язку із світом нема. Бідолаха Мак Ларен мучиться без цигарок. У нього, напевно, пачки з чотири, не більше.

У довгій стіні було двоє вузьких дверей. О'Брієн їх відчинив. Була там спальня і поруч - туалет.

У нижній частині приміщення були ґрати, які відділяли камеру від сіней з великими окованими дверима.

Тепер там хтось шарудів. Двері відчинились, і на порозі стала біла постать. Ніжніша від квартіан, які волочили їх сюди.

«Жінка!» - подумав пілот і встав.

Квартіанка була струнка, з правильними рисами обличчя, як у порцелянової ляльки. Тільки очі були більші, ніж у дівчат на Землі. Світилися зелено, але не так пронизливо, як світять вночі очі барса.

Були ті очі чисті й лагідні.

Нахилилася, з плечей, мов золота вуаль, опустилось їй наперед волосся. На срібній таці вона принесла фрукти. Великі, наче здоровенні помаранчі. Якусь мить вона безпорадно роздивлялась: миска ніяк не проходила крізь ґрати.

Випросталась, і її губи заврушилились. Усміхнулася. Взяла один круглий овоч і просунула в'язневі.

О'Брієн узяв його і подякував.

Коли усі фрукти з таці потрапили, нарешті, до нього, квартіанка зникла.

Плоди були соковиті й смачні. Вони добре вгамовували голод і втоляли спрагу. Рідина для вмивання була схожа на воду, а в кутку, як пілот пізніше пересвідчився, був водогін. Але й тією водою можна було тільки вмиватися.

О'Брієн акуратно заводив годинник і рахував дні. Позначав їх на стіні олівцем, який був у нього в кишені разом з блокнотом. Минуло кілька днів, але, крім квартіанки, він не бачив ще живої душі. Щоб хоч якось згаяти час, з нудьги вигадував собі усякі ігри. Та все одно було сумно: не мав до кого й слова промовити, і це гнітило.

Одного разу, коли знову прийшла квартіанка, спало йому щось на думку.

Останній помаранч покотився назад. Жінка спочатку подумала, що він випадково відбився од стіни. Коли ж іще раз покотився, вона зрозуміла, що в'язень щось хоче. Підняла овоч і уважно оглянула: він був прекрасний. Ще раз кинула за штаби.

Так вони гралися, наче в кеглі. Потім жінка взяла овоч і подала крізь штаби.

О'Брієн схопив її за руку, рука була гаряча. Білі пальці розслабилися, але пілот відчув у їхньому дотику сталеву силу, яка дозволяла їй легко й граціозно рухатись на планеті з великою гравітацією.

Махнула вільною рукою, ґрати відчинилися вгору, і двоє квартіан принесли рацію.

О'Брієн вирвав з блокнота картку й намалював на ній себе в ракеті: він має бажання передавати звідти.

Жінка усміхнулася, немовби тільки й чекала на це.

Закивала головою і відійшла.

ґрати опустились.

На другий день приволокли закривавленого зв'язаного Мака Ларена.

- О'Брієне! - впав на коліна радист. - Покажи їм, як користуватись променеметом... А то мене вб'ють! Ти ж знаєш, це не моя спеціальність, я зовсім у тому не розбираюсь.

- Не забувай, Мак Ларен, - відповів О'Брієн, - що променемет - це наш захист. І не тільки наш. Усього людства. У парках граються діти, вони ждуть нашого повернення.

- Ми вже ніколи не вернемось, - простогнав Мак Ларен.

- Може й так, - погодився пілот, - подай мені, Мак Ларен, на прощання руку.

Вони потиснули один одному руку, і пілот зауважив, що руки в радиста білі та випещені, а під кров'ю на обличчі немає ран.

- Навчи їх користуватись рацією, - порадив О'Брієн, - може, це тебе врятує. За променемет ти не відповідаєш. А про мене не турбуйся.

- Ні, ні! - бідкався радист. - їм цього мало! Цим не відкупимось... Ти відповідаєш за наше життя...

- Я ще подумаю, - пообіцяв пілот. - Мушу подумати.

Конвоїри забрали Мака Ларена, і О'Брієн лишився сам у камері.

* * *

- Це поки що не вдалося, - сказав перекладачеві радист, - але ми на правильному шляху.

Електронний мозок допомагав перекладачеві виконувати свої обов'язки. Радист продиктував йому досить велику кількість слів. Вони вже могли вільно розмовляти навіть на абстрактні теми. Комбінаційна можливість електронних машин була справді бездоганна.

Радист сидів на м'якій канапі, заставленій найвишуканішими делікатесами. Мав спеціальні струнні амортизатори, щоб велика гравітація не дуже його втомлювала. Йому вже постирали з лиця сліди розмазані крові.

Проти нього, на підвищенні, сидів правитель квартіан.

- Як саме ви дійшли до створення променемета? - запитав правитель.
- Не знаю, можливо, це випадково. Зігрівали ми ними холодні простори зовнішніх планет. Тому й винайшли.
- У нас на всіх планетах тепло, - втрутився перекладач.
- Через те ви до цього й не дійшли, - промовив Мак Ларен. - У нас робилося це в мирних цілях. Правда, його можна використати і як зброю. Як жакхливу зброю. Наприклад...
- Чи можна надіятись, - обірвав його правитель, - що ми можемо примусити пілота зрадити таємницю? Чи багато у вас таких, як ти?
- Думаю, що так! - запопадливо кивнув Мак Ларен. - Люди - переважно такі, як я.
- Чи маємо його спокушати розкішшю, чи мучити невгодами?
- Треба спробувати і те й друге. Так буде найкраще. Люди досить нестійкі. Особливо якщо вони самотні.
- Чи маю це розуміти, що п'ять чоловік роз'єднаних - менше, ніж п'ять чоловік разом?
- Саме так. Тому й пілот занепає духом.
- Гаразд. А чи ти певен, що О'Брієн самотній?
- Це залежить від вас, - здивувався Мак Ларен і налив солодкого соку. - Замкніть його, ізолюйте, дайте погану їжу. Щоб зневірився.
- Ми все-таки думаємо, що він не сам. Навіть якщо його замкнути. Ми ізолювали його від світу, проте О'Брієн не став такий, як ти кажеш. Наша служниця бачила, що на самоті він був веселіший... А коли вона приходила, у нього з'являлися ознаки депресії. Просить, щоб помістили її туди на весь час...
- Ваша служниця бреше! - Мак Ларен закури цигарку, що для нього виготовили на зразок тої, яку він мав у кишені. Цигарка була прекрасна. - Я все-таки знаю людей не гірше, а краще, ніж вона.
- Твоя правда, - згодився правитель. - Але, можливо, вона це робить несвідомо?
- Бреше! - пустив дим радист. - Жінки не пускайте. Дайте йому подумати. І пригрозіть смертю. Це вплине.
- Ти ще щось надумав?
- Поки що нічого, - спокійно відповів Мак Ларен.

Правитель встав.

- Тоді заберемо в тебе той білий порошок, що дає тобі такі солодкі й приємні сни!
- Ні! Ні! - схопився радист. - Я... Я передам на Землю, що О'Брієн зрадив секрет променемета. Щоб люди повірили в приреченість, щоб посяяти паніку. Тоді легше буде з ними справитись.
- Це все?
- Ні! Підсипте О'Брієнові в їжу порошок.
- Не їсть, - махнув рукою правитель, - їсть тільки свіжі фрукти.
- Вприсніть у фрукти тонкою голкою отруту. Техніка у вас досконала.
- Це добре! - зрадив правитель. - Ми зробимо так, як ти радиш. Ти заслужив розкоші! Ще одно запитання: що, на твою думку, людині найдорожче?
- Життя! - аж захлинувся Мак Ларен. - Якщо його не зламає ваш дурманячий порошок, та самотня людина все одно швидко занепадає духом. Заспіває іншої, коли гляне смерті у вічі.

* * *

Негайно вжили необхідних заходів. О'Брієна повідомили, що завтра увечері його стратять. Дали фрукти, вприснувши в них отруту.

Але О'Брієн оголосив голодовку.

Сказали це радистові.

- Злякався смерті! - схрестивши ноги в шовкових пантофлях, радів Мак Ларен. - Упав у розпач. Зараз буде те, що я казав. Перед смертю відступить. Самотня людина ніколи не буває хоробра.

Надходив останній вечір.

Засуджений до страти О'Брієн востаннє побрився. Старанно, як ніколи. Потім сів за стіл і написав:

«Мої милі! Наближається смерть... Ми вже ніколи не побачимось... Так мало статися. Прощайте! Живіть щасливо й простіть, що я мушу так рано піти од вас. Малий уже не буде мене пам'ятати... Виховайте його, щоб він жив так, як жили ми. Ніколи не сумуйте, - я тільки виконував свій обов'язок, і життя моє не пропало марно. Люди вам допоможуть. Адо, ти вільна, влаштовуй своє життя, як тобі краще. Знаєш, я був щасливий, коли бачив тебе веселою і спокійною, і мене турбує тільки те, що ти плакатимеш, що сльози затьмарюватимуть твій чистий погляд. Не плач, ти знаєш, що я любив життя і проганяв з нашої хати смуток. Нехай буде так і тоді, коли я житиму лише у ваших згадках».

Поклав лист у кишеню. Бо не міг його нікуди послати. Не їв нічого цілий день, крім шматочка шоколаду. їжі від своїх убивць не брав. Не хотів принижуватись.

Умився чистою студеною водою...

Трохи побавився бритвою. Потім кинув нею об землю і наступив ногою. Тіло його на чужій планеті було набагато важче, і бритва відразу поламалась.

За ним стежили й повідомляли радистові кожен його рух.

- За хвилину повзатиме на колінах! - посміхнувся Мак Ларен. - Плазуватиме перед вами. Побачите, який він буде жалюгідний!

О'Брієнові лишилася одна година. Він сів на нари, і тоді йому здалось, що настав кінець.

Коли б знав, що за ним стежать, - стояв би спокійно біля ґрат. Але не знав того. Тому сидів, затуливши обличчя, бо гарячі сльози котилися по щоках.

І в цей час почув голоси дружини й дітей. Знав, що це запис, бо сам привіз його сюди, щоб ніколи не забути дорогих голосів.

Тепер йому відтворили їх.

Дружина просила, щоб беріг себе. Донечка тоненьким голосочком запевняла, що вони чекатимуть його. Разом з меншим братиком, який ще не вмів говорити. Вони горді за тата... Чекають на нього.

Потім почув свій власний голос. Це був синтетично створений на стрічці голос, але дуже схожий. О'Брієн немовби повідомляв Землю, що зрадив усе, що ненавидить жінку, дітей, що всіх їх знищить. Щоб більше його ніколи не чекали.

Це було найстрашніше. Голос таки його, і на Землі можуть повірити, що він зрадив. Його вже ніхто не жде... Вороття немає. Він здригався від страшного жалю.

Заточувався, коли прийшли по нього. Як вивели надвір, впав на коліна.

- Уже готовий! - посміхнувся Мак Ларен на трибуні під строкатим балдахіном.

Служниця, що приносила фрукти, підняла О'Брієна. Відчував її сталеві пальці. Упасти не міг.

Глянув у її великі очі: не було в них ані крихітки жалю.

Потім його повели до ракети. За ракетою височіла шибениця.

- Тут дві дороги, - пояснив перекладач, - одна - в ракету, друга - на смерть. Вибирай.

- А що маю робити в ракеті?

- Пояснити, як користуватись променеметом.

- Ні!

- Земля вже знає, що ти зрадив, - сказав перекладач, - тепер все одно. Як не викажеш, за хвилину будеш гниючим трупом.

- Ні! - відповів О'Брієн. - Не зраджу. Я збережу таємницю. За хвилину буду мовчазний. Я і ракета - це та Земля, яка хотіла подати вам руку. Можете мене вбити, але це буде ваша ганьба.

- Що він каже? - спитав правитель.

Перекладач сказав.

Довго всі мовчали, присутні, здавалося, не дихали. На О'Брієна дивилось багато великих очей. Зелених і жовтих допитливих очей. Пілот витримав ті вперті погляди, не мав права опустити голову.

Нерухоме, ніби покрите вапном обличчя правителя було вкрай здивоване.

Якщо ця істота з іншої планети справді не боягуз, то, властиво, вона має рацію: мертві нічого не зрадять.

- Ти брехав! - засичав він чоловікові, що сидів під строкатим балдахіном. - Це не малодушна людина!

- Малодушний! Боягуз! - закричав Мак Ларен. - Здеріть з нього шкіру! Варіть його в кип'ячій олії, зривайте нігті, печіть на вогні, виколіть очі! Лякайте його ще більшими муками, і він... він зрадить!

«Ти сам би зрадив, - подумав правитель, - та не знаєш таємниці!..»

Правитель встав, він уже все вирішив. Підняв руку і вказав на пілота.

- Він має рацію, - промовив. - Коли живий нічого не виказав, то після смерті його тіло не має для нас ніякої вартості. Наші принципи не дозволяють нам робити зайве, непотрібне. Він не боягуз, навіщо тоді його катувати й мучити. його смерть не дасть нам ніякої користі. Може собі йти... І дозвольте йому сісти в ракету. Він вільний.

О'Брієн сів у ракету і подивився на чоловіка під строкатим балдахіном.

- Він і так помре в дорозі від авітамінозу, - сказав посміхаючись Мак Ларен. - Перед тим, як заснути, повинен добре наїстися. А так не витримає. Людське тіло - нікчемна посудина.

Не бачив, що біля ракети стоїть служниця з повним кошиком розкішних фруктів.

О'Брієн нахилився до неї із сходів ракети.

Беручи кошик, помітив у її великих зелених очах сльози.

Переміг хвилювання, сів за променемет. Прижмурих око і уважно націлювався в одне місце під строкатим балдахіном.

Від чоловіка, що там сидів, лишився тільки попіл.

Потім пілот О'Брієн увімкнув сопла.

* * *

Камера була порожня, але служниця, яка носила пілотові їжу, щодня підходила до заграбованого вікна.

Про це довідався правитель і прийшов туди. Чекав, поки надійде жінка.

- Чого ти сюди ходиш?

- Не знаю...

- Чи маю тобі це заборонити? Так буде краще?

- Не забороняйте...

- Розумієш, я й сам не можу їх забути.

- Вірю. Знаю це почуття.

- Пригадую собі їхню мову.

- А я - його погляд.

- Не можу забути тієї різниці між ними...

- Різниці?

- Так. Адже їх було двоє. І зовсім не схожі один на одного.
- Мабуть, вони були не з однієї планети.
Наступила ніч. На їхньому небі блищала далека зірка - Земля.

ПРОРОК З ОБЛАСТІ ПРОЦІОНА

Багато вже здійснено польотів, проте довгими зимовими вечорами згадували один. Політ не найбільший, не найсмівливіший. Та було в ньому щось особливе, якась пересторога...

Сталося це в області Проціона, тобто не далі, як за десять-одинадцять світлових років. Там сів караван ракет професора Калініна. То була гарна, свіжа планетка, друга щодо віддалення од свого сонця, тому відразу її назвали Секундою Проціона.

Здивовані астронавти встановили, що планета дуже схожа на Землю. Просто копія Землі, навіть її мешканці були подібні до наших людей.

Порозумітися з ними було неважко. Коли наші астронавти пояснили їм на карті неба, звідки вони прибули, секундці самовпевнено засміялись. Принесли папери.

Професор Калінін був дуже вражений і показав ті папери нашим хлопцям. То були всі розрахунки Землі. Секундці довго її досліджували, робили обчислення польотів, виготовили проект фотонної ракети, випробували її конструкцію, виплавили необхідні стійкі метали, зробили вогнетривкі плащі, відповідні рушійні сопла, герметичні кабіни, вивели водорості для кругообігу кисню, словом, зробили все для польоту і... лишилися вдома.

- Чому ж ви не прилетіли до нас? - запитали приголомшені астронавти.

- Та... при перших спробах ми зазнали невдачі, - пояснили їм секундці. - І тоді почав свою діяльність наш великий пророк.

- Пророк? - здивувалися наші. - Який пророк?

- Почав проповідувати, що не треба наражатися на небезпеку. Навіщо летіти в космос? Там загрожують метеорити, космічний пил і небезпечна радіація. Залишімося собі дома й живімо в мирі та повній гармонії.

Вислухали це наші астронавти й почали ще пильніше роздивлятися навколо себе. І тоді зауважили, які секундiани похливі й тендітні, як вони смішно ходять, як у гармонійній бездіяльності зупинився, власне, їхній розвиток. З якою надзвичайною обережністю, розумно й точно вони обмежують себе, визначають, скільки їх має бути, щоб прожити на власній планетці. Як вони забули, що таке ризик і пристрасті. Як плачуть, коли вріжуть палець, як вони бояться найменшого черв'яка в траві, які безпорадні під час бурі, як ховаються, коли на них підвищиш голос...

Наші дивилися на їхні дитячі, ніжні, гладенькі личка, на тендітні постаті, на вишукані рухи, на безтурботну грайливість, яка легко переходила у жах, коли ставалося щось непередбачене, незвичайне.

І потекли тоді сльози по мужніх ликах астронавтів. Вони зціпили зуби і один за одним повернулися в ракету. Ніхто не зронив і слова, командир забрався у кабiну, радист навіть не мав бажання вислати в ефір передачі.

Перший пілот оглянувся з верхівки ракети. Побачив, як члени екіпажу кивнули головами. Усі догадалися, що він хоче зробити, і дали згоду.

Шеф-пілот простягнув руку і, натиснувши на важіль, увімкнув стартові сопла. Автоматично засвітилися телевізійні екрани. Але ніхто вже більше не глянув на гармонійно-рожеву країну під ними, на блискотливі скверики з лiмпіонами, на шовкові намети і строкаті квітники.

Радист різко повернув усі камери вперед, де виблискували незнані світи вогнистих ураганів, погаслі системи синіх льодовиків і невідомі, темні радіозірки, що рухались у вічній темряві.

ПЛУТОН

Екскурсанти, які в неділю зранку вибралися до близьких гір, мали вже вернутись. Усі гірські дороги було перекрито, скрізь стояли застережні таблички.

Обурені й розчаровані, зібралися в невеликому буфеті біля шосе. Тут усе злегка пропахло бензином від недалекої, строкато розмальованої колонки. Люди збилися в тісному приміщенні, товпилися до прилавка. Крізь вікна вабили мокрі ліси.

Малий хлопчина з рюкзаком на плечах не давав спокою матері:

- Мамо, чого ми не йдемо далі? А чому ті ліси такі сиві?

Мати не могла дати відповіді, котра б заспокоїла сина.

Екскурсант, який дивився в бінокль на ліс, знизав плечима. Він очолював групу з сорока учнів.

- Деревка особливі, втратили свій колір. Не знаю, що там робиться. Весь ліс рухається, раз у раз зупиняючись.

- Земля сповзає, - пояснила нервова екскурсантка. - Таке часто буває в горах. Нічого особливого.

- Ви так гадаєте? - Чоловік подав їй бінокль. - Ось придивіться: ліс рухається, але вгору!

- Вгору? - І мати пригорнула дитину.

- Що це?.. - дивувалися всі.

- Вночі була там велика заграва, - сказала буфетниця. - Перед світанком прийшли люди з астронавтичної бази й перекрили усі дороги.

По шосе гримотіли важкі машини з велетенськими променеметами, всюдиходи з пекельним гуркотом дерлися на гори.

Один водій заскочив до буфету - захотів пити.

Його обступили.

- Що там діється?! - схвильовано тиснуласть наперед літня жінка. - Я ходжу сюди щонеділі, й ніколи нічого не було.

- І тепер нічого не сталося, - усміхнувся здоровенний водій, - їдьте спокійно додому. Нам тут дещо треба зробити.

Хотів був уже йти, але на порозі його зупинив чоловік з біноклем.

- Я тут з групою школярів. Діти дуже тішились, що підуть у гори.

Водій посерйознішав.

- Туди йти не можна, в горах оселились невідомі гості. Гадаємо, що з району Сіріуса. Висилають якісь сигнали. Крім того, уночі ошпарили нас гарячою парою ліс і допоміжну базу.

- Бр-р! - жахнувся чоловік. - Ото була страшна смерть!

- Звісно, але ми зробимо все, щоб не було більше жертв. Споруджуємо подвійну оборонну лінію.

На тому розмова припинилась: приїхали автобуси, щоб забрати екскурсантів додому.

За кілька хвилин невеличкого буфету вже не було: сталений бульдозер зрівняв його з землею, бо там проходила лінія оборони. Проте її так і не побудували, бо виявилось, що це було непорозуміння. Малий Бруно Кокс - референт інституту взаєморозуміння, розшифровки та космічного зв'язку - на третій день розшифрував знаки, що їх вислали дивовижні агресивні гості з допомогою оптичних, теплових і електромагнітних сигналів.

- Теплові сигнали коштували нам сім тисяч душ, - гірко сказав Кокс, - але йдеться про прикре непорозуміння.

Ще була ніч, а комісія засідала в пишному, багато освітленому залі. Кокс почував себе іменинником, на нього поглядали з цікавістю. Хто б міг таке подумати? Розшифрував сигнали. Саме він. Досі займав невисоку, маловідповідальну посаду...

Без ніяких пояснень Кокс висловив думку, що оборонні заходи, по суті, зайві, і командуєчий, який був на засіданні, відкликав променемети. За дві години мають відступити. Якщо космонавти розпочнуть атаку, треба захищатися сльозоточивими бомбами.

- Не те! - махнув рукою полковник Яворник. - Газ тут ні до чого, бо вони будуть у скафандрах і протигазах.

- Не будуть, - усміхнувся Кокс, - навіщо вони їм? Це кремнієві люди, які добре переносять наше повітря.

- Кремнієві? - пронеслось схвильовано в залі.

- Таких у нас ще не було! - шепнула секретарка генерала Іветта до секретарки головуєчого - пані Ріхтерової.

- Ні, але кажуть, що вони страшні.

Ріхтерова була фарбована блондинка, а Іветта мала природне каштанове волосся, яке пишними хвилями спадало їй на плечі. Жінки нудьгували, бо тут, крім ад'ютанта капітана Ленського, молодих чоловіків не було.

Професор Вадим не любив, коли ці жінки були разом. Якось навіть генералові доповів, що присутності двох таких показних жінок не витримає ніяке засідання. Он хоч би полковник Яворник - не може одірвати погляду від них і поводитись як учорашній лейтенантик, в якого ще молоко не просохло на губах!

- Ваша правда, - шепотів генерал, і шрами на його обличчі почервоніли. - Гадаю, що й у наші роки людина не повинна втрачати почуття краси!

Насправді сам голова Лаугтон задивився на жінок, і це заважало роботі.

Лаугтон спохватився, швидко одвів від них погляд і почав читати проект вітальної промови. На третьому реченні запнувся. Звучало воно так:

- Але, незважаючи на це, ми походимо з однієї матерії, світить нам одне сонце...

Та це ж нісенітниця! Яке там одне сонце? (Усі виступи конспектував ад'ютант, і тепер гнів голови був виправданий). Той окаянний Ленський здібний мислити лише в масштабах однієї сонячної системи!

Обмежений, неглибокий характер. Послати його за кілька десятків світлових років, то відразу ж втратить орієнтацію. Ще бракувало, щоб гості з Сіріуса висміяли нас! Які ми дріб'язкові та убогі! Скажуть: «Земна людина в дріб'язкових умовах своєї ліліпутської планети - це наївний, відсталий селюк з претензіями периферійного вченого!»

Ні, не можна цього допустити. Будемо триматись.

У Лаугтона болів живіт, та перед колегами він намагався держатися з гідністю. Генералові його гримаси здавалися комічні, але, щоб не розсміятись, він кусав вуса і тому теж був смішний. Від хвилювання весь час пацав ногою й кури́в цигарку за цигаркою.

Після тригодинних суперечок вирішили: протягом трьох днів зв'язатися з кремнієвими гістьми і скликати в Палаці астронавтики достойних представників Землі, зокрема вчених та економістів, щоб підтримати малого Кокса, заки дійде до торговельних переговорів. «Це чоловічок дрібних масштабів! - думав з сарказмом про нього голова. - Він мислить, як торговець галантерейними товарами, ще нам, чого доброго, повипродує, як на передсвятковому базарі, усю сонячну систему, і ми залишимося у космосі без ґрунту під ногами».

Жінки ще не покидали залу й дивилися на пагорби, за якими, над табором гостей, світилася, наче ореол, червоно-помаранчева арка.

- Хотіла б я їх побачити! - шепнула білява Ріхтерова.

- Не бійся, за тиждень прийде сюди їхній посол, - запевнила її каштанова секретарка Іветта.

- Ох, це буде чудово! - зітхнули обидві збуджено, зчепивши руки й судорожно ламаючи від нетерплячки пальці, аж кісточки хрускотіли.

З допомогою невідомої технічної установки гості вистрілили в напрямку мосту озонову хмару. Усі почували себе краще, всміхались одне одному, дівчата покращали, а жінки помолодшали. Навіть літні чоловіки оглядалися на них.

Увечері насунули важкі грозові хмари, і виноградникам за містом загрожував мороз. Але кремнієві гості почали з пагорбів бомбардувати громаддя темних хмар сухим льодом, і замість страшною зливи пішов невеликий теплий дощ, саме такий, якого чекала земля.

Уночі чорна хмара заступила срібний диск Місяця, та гості розстріляли її - розігнали високочастотним коливанням, щоб закохані могли зустрітися в мрійливому присмерку і шукати свою мерехтливу щасливу зірку на ясному небі.

Закоханих зігрівав до світанку велетенський променемет, який за секунду міг розплавити сталь, наче масло. Але тепер він був приємний, як кіт-воркіт, гладив молоді обличчя на лавочках свіжим вітерцем. І співав пісню. Справді співав, навіть щось тихо насвистував. І це п'янило.

- Будеш моя... - шепотів капітан Ленський Іветті, сам не знаючи, навіщо він це каже.

З Іветтою зустрічалися вони на тенісному корті, і дівчина подобалась йому. Проте він ніколи не мав серйозних намірів. Сьогодні ж зустрілися випадково, і ця ніч причарувала їх.

Радіоприймачі працювали ідеально, не було магнітних бур. Не перешкоджали сонячні протуберанці. Коли на другий день сейсмографи сигналізували вибух вулкана в Океанії чи землетрус у Південній Америці, коли згодом нависла над Японією небезпека смерчу, з табору лиш направили туди полум'я із сопел срібних машин, і за якусь там долю секунди в районі, що був під загрозою, настав спокій.

День і ніч над Землею вартували кулясті космічні кораблі гостей, щоб нікому й волосинка з голови не впала. Метеорити, комети і навіть Сонце, той величезний палаючий котел, змушені були їм підкоритись.

На четвертий чи п'ятий вечір, зустрівшись з ним у парку, Іветта сказала:

- Ріхтерова розповідала, начебто вони купаються в отруйних газах, загоряють у полум'ї магnezії, тому й гарні такі... І чисті...

- Про кого це ти? - спитав капітан розгублено, бо саме хотів її поцілувати, та Іветта мимоволі відхилилась.

- Та про них. Про кремнієвих людей.

Капітан насупився - адже досі Іветта думала тільки про нього. Тепер вбила собі в голову щось привабливіше - табір гостей за пагорками, над яким безперервно піднімались п'янки запашні хмари та чулися уривки звабливої музики, ніжної, недокучливої. Проте людина готова була бігти за нею, бо музика була невловима.

Невловима...

«Це їхня таємниця», - майнула капітанові думка, але він не міг тверезо обміркувати її. Іветта, очевидно, забула про кремнієвих людей чи, може, бачила їхню подобу в своєму капітанові.

«Я для неї тільки замітник, - кисло думав Ленський, - душею вона десь там, де вимріяла собі щось надзвичайне, вершину блаженства й щасливого життя».

Прийшли на берег річки, що протікала поблизу міста. У горах текла вона через табір гостей і тепер була чиста, як кришталь. Колись її забруднювали відходи з хімічних заводів, а тепер вода була з чудодійним лазурним нальотом. По ту сторону текли з табору бурхливі струмки, і всі ходили брати собі з них воду, бо вона повертала людині силу м'язів та охоту до життя.

Вода мала всякі домішки, це підтверджували лабораторні аналізи, але була добре профільтрована, вона пройшла крізь хімічні агрегати, її можна було вживати для лікування.

Капітан мовчки розглядав схожий на полярне сяйво ореол над пагорбами. З обіймів не випускав Іветти, дівчина заснула. Було нехолодно, й вони могли сидіти надворі навіть до ранку.

Іветта, легко дихаючи, усміхнулась. Була спокійна, краща ніж будь-коли, а як прокинулась, погладила повільно й граціозно свого коханого.

Щось промовила, та капітан не почув, тому нахилився до гарних, повних уст, які ніжно заворушилися й прошептали:

- Вони надзвичайні! Сильні й красиві...

Мимо прогулювався якийсь зівака. Хмаринка затулила місячний диск, щоб у високій траві не було видно закоханих, сяючи білизну їхніх тіл.

Можливо й це був вияв особливої уваги гостей. Бо вони були галантні й за кожне добре слово віддячували з королівською щедрістю.

І ось настав довгожданий день зустрічі. Усі з хвилюванням чекали в залі та й у всьому великому місті, звідки кореспонденти надсилали на цілий світ повідомлення. Інші міста протестували, хотіли, щоб конференція відбувалася в них. Та перевагу дали цьому містові, бо табір гостей був розташований близько за пагорбами. Прилетіли саме сюди, а не деінде. Отже, сьогодні тут був центр земної кулі.

Героями дня тепер були радисти, бо поки що єдиним засобом зв'язку з гістьми служили електромагнітні хвилі.

Завдяки телепередачам кожен приблизно вже знав, який вигляд мають гості. Що вони дуже подібні до людей, гарні, гінкі, широкоплечі, що прилетіли тільки чоловіки, що мають вони густі пишні чуприни усіх відтінків золота,

срібла, міді, блискучого антрациту та стиглих каштанів. Що в них довгі вії й рівні брови, плечі їхні дужі, а руки - еластичні.

Перший прийшов до залу малий Кокс, дещо ранувато. У залі було пусто, тільки білява Ріхтерова розклала на столі якісь папери.

Кокс кашлянув, хотів щось сказати, але голос застряв йому в горлі. Кашлянув ще раз:

- Рано ви, молодичко, встали.
- Та, знаєте, вдома сумно: я розлучена.
- Знаю!..

Кокс зрозумів, що сказав це надто палко, але молода жінка йому подобалась. Уже давно шукав нагоди побалакати з нею. Тепер вони були самі.

На підлогу впав шматочок паперу, може, навіть випадково. А втім, хтозна. Кокс галантно нагнувся, підняв його і подав Ріхтеровій, почервонівши від швидкого руху.

- Якщо маєте час, - промовив, - ми могли б після конференції зустрітися.
- Навіщо? - Жінка глузливо блиснула очима, але помітила, що малий Кокс зовсім не такий малий. То тільки загальновідома скромність робила його меншим - принаймні на півфута. Насправді він вищий за неї на два пальці, має довгі вії і чисті дитячі очі.

- Просто так, - розгублено, наче студент, відповів Кокс, бо зрозумів, що вирвалося це в нього зовсім не до речі.
- Не маю часу... - відтягувала жінка.
- Жаль, - глухо видавив Кокс.

Почервонів і хотів пройти собі мимо жінки. Але в вузькому проході було мало місця, вони не розминулись і стали поруч. Це могло мати вирішальне значення, бо невеличкий рух - і вони опиняться в обіймах, та... несподівано рипнули двері, і, всунувши ніс у газету, як сліпий, до залу ввалився полковник Яворник.

Ріхтерова відступила, почала розкладати папери.

- Дякую, я зроблю сама, - мовила вона, коли Кокс хотів допомогти. І саме в той момент розсипалась вся пачка.

На щастя, впала вона на стіл, і зібрати її було не важко. Полковник примостився в куточку й читав далі. Кокс розгублено стояв біля жінки й дивився на її білу шию, бо всі слова, що він приготував на такий випадок, вилетіли йому з голови. Це було складніше, аніж робити розрахунку чи розшифровувати сигнали кремнієвих гостей з Сіріуса.

Ріхтерова оглянулася і, побачивши Кокса, запитала нетерпляче:

- Ви щось хотіли?
- Зустрітися з вами, - прошепотів Кокс, тепер уже зовсім рішуче. - Ви знайдете для мене хоч хвилину?
- Ні.
- Жаль!

Жінка суворо зміряла його поглядом і знизала плечима.

- Увечері буду перед віллою. О сьомій. Якщо принагідно там будете, запрошую на каву.

Кокс не відповів, бо якраз увійшов голова із почтом, а коли вони сіли, появився генерал з ад'ютантами. Ленський галантно допоміг Іветті скинути пальто.

Жінки сіли за сусідній стіл і про щось зашепотіли. Кокс крадькома глянув на них, але відразу мусив обернутися, бо голова підвівся й сказав:

- Ось-ось сюди мають прибути гості. Власне, парламентар наших гостей. Так ми домовились. Надіюся, що наш друг Кокс розумітиме їхню мову...

Кокс відчув на собі погляди присутніх, тому, навіть не попросивши слова, сказав:

- У цьому не буде потреби. їхній парламентар розмовлятиме по-французьки.
- Звідки ви знаєте?
- Учора він сам сказав.

Тепер уже всі зрозуміли, що без Кокса вони - як глухонімі. Всі тут залежать від його знань, і цей референтик тримає їхню долю в своїх руках. Цей дрібний чиновничок, який мав справу з копійками, тепер вирішуватиме проблеми і міжпланетних і навіть міжзоряних масштабів.

Минула хвилина, і всі обернулися до дверей. Не було чути, що перед будинком зупинився якийсь транспорт. Парламентар прилетів, здається, на невеликій фотонній ракеті.

Був справді незвичайний.

На зріст - понад шість футів, плечистий, а коли сміявся, у роті виблискували перлини зубів. Легенько вклонився. Його золотисте кучеряве волосся виблискувало на сонці. Лице було засмагле, а глибокі очі випромінювали ніжне блакитне сяйво.

Голова побіг до входу, трохи навіть зашвидко, і, зрозумівши це, розгубився. «Вийшло не дуже гарно», - подумав Кокс і зауважив, що гостя намагаються посадити на почесне місце. Але той безцеремонно сів у крісло головуючого, і Ааугтон залишився стояти.

Якусь хвилину гість допитливо-спокійно дивився на присутніх і знову злегка вклонився.

- Янг Мезіам, - відрекомендувався він, усміхнувшись так ніжно, наче на щоки йому сів сонячний зайчик.

Тепер кожен підводився й називав своє прізвище. Янг Мезіам трошки морщив чоло, очевидно, не міг запам'ятати всіх, але заклопотаність швидко зникла з його обличчя. Був він дуже простий і симпатичний; подався трохи вперед, природним рухом розправив волосся й почав каліченою земною мовою:

- Приступимо до діла.

Обидві жінки аж стрепенулись, коли пролунав дзвінкий голос гостя. У ньому крилася якась невідома сила...

- Прилетіли ми до вас, - розповідав Янг Мезіам, - щоб укласти торговельну угоду. Не маємо злих намірів. Нам відомо, що у вас теж є водневі реактори й енергетичне проміння, ви вмієте захищатись. Ми тільки хочемо укласти невелику торговельну угоду. Ви нам продасте одну планету.

Тут він сказав слово, якого ніхто не зрозумів, та Кокс відразу пояснив:

- Він має на увазі Плутон.

- Так, - підтвердив Янг Мезіам і вклонився Коксові, - саме дев'яту планету. З неї ви не маєте ніякої користі. Звісно, можете продати першу чи... третю...

- Ми ж на ній живемо! - заперечив генерал.

- Пробачте, - негайно попросив вибачення парламентар. - А може, шосту, оту, що з пернем навколо?

- Сатурн, - навіщось уточнив голова.

- Подумайте й скажіть мені. За це ми поліпшимо вам клімат, дамо складні автомати, за допомогою яких ви зможете змінювати на краще своє середовище.

Стало тихо. У голови чоло зрослося потом, він не звик до таких коротких та ділових переговорів.

- Яка ж нам користь? - підвівшись, запитав голова.

- Дуже велика! - швидко відповів парламентар. - Багато років вам треба буде працювати, поки зможете вплинути на клімат холодних планет. А так у вас буде на планету менше, зате ви без труднощів і довгих пошуків дістанете від нас готові товари, штучні допоміжні сонця... Ми навчимо вас, як ними користуватись...

- І як їх виробляти?

- Навіщо вам їх виробляти? - усміхнувся гість. - Ми надішлемо вам усе готове, до найдрібніших деталей, комплектний товар. Ви не матимете ніякого клопоту. Якщо треба буде, то ми ще вам дамо машини за іншу планету. У вас їх досить, а в нас - мало, хоч вони нам потрібніші. Ми вже дещо закупили в районі... - парламентар вимовив якесь незрозуміле слово й благально глянув на Кокса.

- У районі Андромеди, - допоміг референт, і гість згідно кивнув.

Голова розгубився. Щоб урятувати престиж, підвівся генерал і швидко пробурмотів:

- Нам треба порадитись. Нехай наш гість вибачить, але ми вийдемо в сусідню кімнату на коротку нараду.

Усі вийшли, в залі лишилися тільки секретарки та гість. Він устав і вклонився жінкам.

- Дозвольте запросити вас до нашого табору. Ось підпишемо контракт і підемо. Ви не заперечуєте проти дружніх відвідин? А-а... - він нахилився довірливо, - як ви гадаєте, чи продадуть нам ту планетку?

- Звісно, - усміхнулась Іветта.

- А яку ви маєте на увазі?

Іветта знизала плечима і глянула на товаришку.

- Насамперед Плутон, - покірно сказала Ріхтерова.

- Вам це не подобається? - відчув її настрій парламентар і додав ввічливо: - Коли Плутон - ваша улюблена зірка, то я її не хочу. Візьму краще Меркурій або Нептун.

- Плутон - не моя зірка! - пояснила Ріхтерова. - Адже неозброєним оком його навіть не видно.

- О, пробачте, я помилюся! Мені соромно перед вами. Зовсім оскандалився!

- Ні-ні! - сміялась Іветта.

Проте гість, помітивши, що друга жінка стояла насуплена, не хотів надокучати і одійшов до вікна. Дивився на парк. Стиха насвистував щось і тарабанив пальцями по шибці.

- Що з тобою? - штовхнула подругу Іветта.

- Та нічого. Мені соромно за наших хлопців. Це принизливо.

- Чому? Продати Плутон? Чого ти так розкисла через якусь крижану планету? Її навіть не видно! Це дуже вигідна угода.

- Ганьба! - розсердилася Ріхтерова. - Брати, як милостиню, готові машини, щоб самим не думати, не працювати!

- Нам буде добре.

- Від милостині?

- Це не милостиня!

- Не маємо права, розумієш? - аж засичала Ріхтерова. - Не маємо права торгувати природою, продавати її! Треба самим працювати, думати, творити!

- Я розумію, - кивнула Іветта, - ти боїшся, щоб не порушилася рівновага в сонячній системі.

- Ні, не боюсь! - пристрасно відповіла секретарка. - Мені тільки соромно! Соромно. А ти цього ніколи не збагнеш.

З сусідньої кімнати вже виходили чоловіки. Усі були дуже серйозні. Зайняли місце.

- Ми не дійшли до згоди, - почав голова. - Наші думки розходяться. Членів з правом голосу тут парне число.

Щодо поглядів поділяємось якраз наполовину. Щоб вас переконати, повторимо голосування у вашій присутності.

Янг Мезіам уважно спостерігав голосування. Бачив, що половина голосів - «за», половина - «проти». Один з присутніх утримався.

Парламентар вказав на Кокса:

- А чому він мовчить?

- Доктор Кокс не має права голосу, - пояснив голова.

- Тоді дайте йому! - справедливо обурився Янг Мезіам. - Він його заслужив! Він домовився з нами, порадив припинити вогонь, коли ми вже хотіли використати оборонці енергетичні гармати. Ви повинні бути вдячні йому за цю пораду, за спокійний день, за усмішку на обличчях жінок, за музику, що ллється з нашого табору. Інакше - говорили б гармати!

Обурений Янг Мезіам був набагато кращий, аніж спокійний. Іветта затамувала віддих, а Ріхтерова крадькома витерла сльозу.

- Який гарний! - шепнула Іветта.

- Дуже... - відповіла тремтячим голосом Ріхтерова.

Голова був збентежений. Хотів відповідати дипломатично, але не вийшло. Нарешті взяв себе в руки і вніс пропозицію. Комісія могла поповнити кількість своїх членів, треба їм було тільки отримати звичайну більшість голосів. Усі підняли руки, в ту хвилину всі були за малого Кокса. І були задоволені таким рішенням. Навіть не уявляли, що цим уся відповідальність перекладається на малого референта, який звик діяти в дуже дрібних масштабах.

- І капітан Ленський не має права голосу, - зауважив хтось, та гість спинив його поглядом.

- Знов парне число. Капітан Ленський - симпатичний, інтелігентний чоловік, розважний і стриманий...

«Авжеж!» - усміхнулася про себе Іветта.

- Але він чоловік молодий і досить енергійний! - вів далі Янг Мезіам. Останні слова прозвучали дещо іронічно, бо крадькома, але досить солідно, він кивнув Іветті. Очевидно, кремнієві вуха чули краще, ніж земні. - Одне слово, - закінчив гість, - було б, на мою думку, нерозумно обтяжувати молодого чоловіка такою відповідальністю!

- Та й ви ненабагато старші! - вихопилося в Іветті, і всі зніяковіли, бо це було не дипломатично.

- Мадам робить мені комплімент, - вклонився парламентар, - але в нас - інші дні, аніж у вас. Я народився під іншою зорею, яка і світить, і гріє по-іншому. За мене голосує досвід наших ракет і наших машин, нашої праці й наших досягнень. Це дає мені право радити, це навіть мій обов'язок!

Жінки слухали. Іветта злегка усміхалась, а Ріхтерова почервоніла як рак і ледве стримувала сльози.

Голова підвівся і запропонував переголосувати. Настала тиша. Половина присутніх підняла руки «за», половина - проголосувала «проти».

Тоді виступив Кокс і сказав, що перед голосуванням він просить слова.

Йому дали слово.

- Шановний Янг Мезіам! - вклонився він гостеві. - Дякую за допомогу, яку ви мені подали. Я зайняв становище, якого б ніколи не мав. Чомусь визнання з далеких світів більше важить... Це ще раз підтвердилось. Приймаю членство і право голосу. Але все-таки змушений завдати вам прикрості. З дев'яти планет нашої сонячної системи нам кожна дорога. Навіть коли вони нами ще зовсім не вивчені. Поки що. Та настане час, і ми їх вивчимо. Тому вам нічого не можемо продати. Моя думка така: нам усе буде потрібно. Голосую «проти». Жаль, що ви даремно стомилися такою далекою дорогою. Не гнівайтесь...

Янг Мезіам насупився і підвівся. Усі завмерли. Іветта приклала до уст руку і злякано витріщила очі.

Тоді гість усміхнувся і теж вклонився.

- Милий Коксе, я не гніваюсь. Навпаки, я радий, що познайомився з вами. Це приємно. Дорога сюди з області Сіріуса тривала вісім ваших літ і сім місяців. Можна сказати, невелика екскурсія. Шкода, що ми не можемо торгувати, бо, крім планет, у вас нічого нема, що б ви могли нам продати. Хіба своє Сонце, та без нього ви б не могли жити, це я розумію. Отже, все гаразд. Ви могли полегшити собі життя, але це - ваша справа. Ми закупимо планети в іншій системі і залишимося добрими друзями. Вам мила кожна планета, як рідна дитина. Не наважується... Розумію.

Пройшов через зал, зупинився перед жінками.

- Дуже прикро, вельмишановні, але я змушений відмінити запрошення. Ще цієї години летимо далі, часу в нас мало.

Його фотонна ракета без шуму пролетіла. З табору гостей було чути сильний гуркіт - ліквідували свою стоянку.

Чоловіки поважно підвелися і розійшлися не попрощавшись. Тільки Іветта на мить зупинилась біля Кокса.

- Що ви, нещасний, нарobiliли? Вас усі будуть ненавидіти! Була така прекрасна можливість!

Бідний Кокс пішов у парк, тинявся самотній, не хотів стрічатися з людьми. Дивився на дерева, потім послав трохи на лавці, що стояла в затінку.

Прокинувся, коли вже звечоріло. Над головою мерехтіли зорі, і десь між ними вирушала в дорогу невелика далека планета Плутон. Навколо неї панувала вічна темрява та байдужа тиша. Від Землі її відділяла безмежна далечінь.

Кокс подумав, що він не може жити вигнанцем, треба йти до людей, навіть якщо вони на нього гніваються...

Але не пішов. Згадав, що вранці розмовляв з Ріхтеровою і що вони мали зустрітися. То було вранці, а відтоді, здавалося, минули століття... Вирішив іти, хоч відчував, що не треба цього робити. Завернув у район вілл...

Тут світило кілька ліхтарів, щось нашіптував деревам вітерець. Було холодно й неприємно тієї пізньої осені, а ракети кремнієвих людей вже не зігрівали атмосфери. Стало суворіше і сумніше. Люди розійшлися по домівках, лише тіні хиталися над дорогою.

Біля крайньої вілли хтось стояв.

Хтось стрункий, ніжний чекав на когось. Упізнав біляве волосся... Ріхтерова!

Жінка стояла на виступі біля входу в будинок.

Кокс кинувся до неї. Поспішав... Потім сповільнив ходу і нерішуче зупинився. Був зовсім близько, усього за кілька кроків від неї.

Стояв похилий і згорблений, а вітер ставав усе дошкульніший. Бачив, як кидає волоссям в обличчя жінки. Хотів щось сказати.

Тривало це вже довго і було нестерпним. Нарешті їхні погляди зустрілись. Ріхтерова трохи схилила голову, потім знову глянула на нього.

- Ну... так... - промовила й повернулась.

Зайшла в дім, Кокс за нею.

Надворі сіяла мжичка, і вітер доносив з міста фабричний сморід. Була звичайна погода, до якої ми звикли пізньої осені на Землі.

ПРОКСИМА ЦЕНТАВРА

Полковник Йорк вийшов з каюти і потягнувся. Каюта була маленька, бо на далеку дорогу потрібно було багато пального й ракета могла взяти лише одну людину.

Третя планета червоно-золотої Проксими Центавра привітала гостя урочистою тишею. Навіть вітер шумів лагідніше, а птахи на деревах сиділи тихо й не зводили очей з срібної ракети.

- Алло, хлопці! - гукнув полковник, побачивши, що дорогою швидко наближаються якісь істоти. Теоретики на Землі заздалегідь назвали їх терціанами, бо жили вони на третій планеті Проксими...

Терціани йшли тихо, як леопарди, видно, у них були гумові підметки, та й на вигляд терціани були зовсім не грізні.

Історична зустріч.

Йорк в очах терціан мав вигляд велетня. Адже мав шість футів росту, широкі плечі, гострі риси обличчя і ясно-сині очі. Його волосся вже припорошило сивиною, правда, легенько, тільки на скронях.

Терціани ж полковникові здалися убогі, непоказні й невеличкі.

- Отже, це ви? - запитав бадьоро полковник, бо не міг нічого кращого придумати.

Перший терціанин щось зашепотів. Можливо, виголошував промову, тільки дуже коротку. Потім усі обступили полковника й повели до якогось дивного приміщення.

- Зачекайте, хлопці, - попросив полковник, - у мене в ракеті є рація. Треба повідомити, що я прибув... Скажете й ви щось перед мікрофоном.

Тут він помітив, що ракета рухається за ним, ніби її несли невидимі руки.

- Ага! - ляснув полковник по плечу найближчого терціанина. - Працюєте з допомогою магнітного поля. Це добре. Не такі вже ви й нездари, як здавалося.

Йорка завели до пишних покоїв, де все відчинялося й зачинялося без найменшого шуму.

- Чудово! - сказав Йорк і задоволено ліг. - Це мені підходить. Тепер ввімкну вам музику.

Він дістав з кишені мініатюрний приймач і поцікавився, що б вони хотіли послухати.

- Ото дивуетесь, правда? - не вгавав він. - Світло летить сюди роками, а я відразу маю зв'язок. Ми працюємо з допомогою антипротонів і гравітаційного поля. Техніка зв'язку в нас - на висоті!

Він пустив репродуктор сильніше, і перелякані терціани повтікали з кімнати.

Залишився тільки один. Здавалося, він не був найхоробріший, а проте лишився.

- І-бум, - тицьнув пальцем себе.

- Досить смішне ім'я! - пирскнув полковник. - А я - Йорк.

І-бум ввічливо вклонився і прошепотів:

- Йорк.

- То ти будеш моїм перекладачем? - І полковник простягнув І-бумові шоколадку.

І-бум розгорнув шоколадку, станіоль з'їв, а шоколадку обережно кинув у кошик.

- Нещасний! - пожалів його Йорк. - Та не журися, я з тебе людину зроблю. Хоча навряд ти будеш колись повноцінний.

І посідали до столу вчитися.

* * *

Коли налагодили зв'язок з третьою планетою, дали слово дружині полковника. Пані Елізабет Йорк була схвилювана.

- Алло, Сесіль! - кричала вона, певна, що інакше чоловік не почує. - Алло, Сесіль! У нас здохла кицька Іви! Я завжди казала, що ті риб'ячі консерви погані! А так усі здорові! А що роблять терціани?

У мікрофоні щось загугнявіло, і пані Елізабет перелякалась. Та це тривало недовго, бо радисти відразу ж знайшли потрібну хвилю.

- Тепер, хто хоче, той і говорить у всесвіт, - зауважив майор Вудгаус, Йорків родич, директор радіокосмічної станції. - Недавно нам замість адмірала Брауна з Нептуна гавкав якийсь шакал.

- А може, лисиця! - сумнівалася пані Елізабет. - Адмірал розводить лисиць і любить на них полювати!

- Думаю, що ні. Хіба, може, космічна?

Розмова обірвалася, бо зв'язок відновився. Почувся голос полковника Йорка. Говорив він уже, мабуть, кілька хвилин, і тому привіти дружині загубилися в ефірі. Тепер він розповідав про терціан.

- Милі, але надто простодушні. Шанують мене, як бога. Не розуміють ще жодного мого слова, але живу я розкішно, навіть маю особистого секретаря. Називається І-бум. Такий примітивний. Саме вийшов, бо не любить, коли я розмовляю голосно. Взагалі тут - мертва тиша, і це мене трохи гнітить.

Космічний шум заглушив розмову, потім знову почули голос полковника.

- Так що незабаром привезем на Землю кількох терціан! Найрозумніші з них, мабуть, могли б у нас навчатися. Але ніякої кар'єри не роблять. І-бума я навчив грати в бридж, грає слабо. І не вміє поводитись... Не має гідності і такий смішний!

- А терціанки? - запитала хтиво полковничиха. - Власне, це запитує тебе тітка Елеонора, знаєш, яка вона!... Постійно розлучається!

- Терціанки, - відповів поважно полковник, - для мене зовсім не існують! На мужчину з моїм становищем покладено тут місію, і я знаю, скільки завдячую авторитетові свого роду. Жаль, що в мене вже брудні манжети. До обіду вдягаю фіолетовий смокінг і жовтий галстук.

- Це досить оригінально! Я б тобі радила класти у верхню кишеню ясно-блакитну хустинку, тільки зовсім маленьку! І не взувай ковані черевики. Це - твій давній гріх, ведмедю!

Вона гордилася своїм знаменитим чоловіком. Диви, як його зустріли! Найкращі покої, комфорт, чемність! Полковник уміє примусити шанувати себе.

Розмова скінчилася.

Коли пані Йорк вийшла, до мікрофона приступив майор Вудгаус.

- Ну що, старий бабій, чи є в них хоч якийсь віскі?

- Я б цього не сказав. Харчуються таблетками.

- Дурні! На той рік надішлемо їм якісь дистиллятори за вольфрам і германій. Зваж там на все це і якнайшвидше вертайся!

Потім ще три хвилини говорили на технічні теми.

Полковник навчив І-бума простих речень. Сам не знав по-терціанськи ні бе ні ме, але був задоволений з повільного перекладача.

- Чи це має значення, що ти так голосно розмовляєш? - запитав його перекладач.

- Має: не терплю вашого шепотіння. Воно нервує мене!
- Доказано, - пояснив скромно І-бум, - що саме зайвий шум порушує нервову систему. І послаблює увагу.
- Відчепися ти од мене. Я звик говорити голосно.
- А що таке - звик?
- Не дратуй. Звик - це й означає, що людина до чогось звикла. Що вважає за правильне, що її влаштовує...
- Ага, влаштовує, - кивнув І-бум. - Ми, господарі, хочемо, щоб нашому гостеві було в нас добре. Знайдемо тобі ліпше середовище.

Він підійшов до синього вогника, що блищав, як сапфір, і щось зашепотів. Вогник розгорівся і теж зашепотів. То був своєрідний терціанський телефон. Полковник це вже знав. Телефон грів, слухав, говорив і світив. Практичний винахід!

Полковника перевели до менш комфортного залу. Двері трохи рипіли, а у ванні капала вода.

- Ми хочемо, щоб тобі було добре, - сказав І-бум, - і ти себе ні до чого не неволь. Тільки почувай себе приємно. Ти - наш гість, і ми зробимо все, щоб ти почував себе як удома. Це наш обов'язок.

- Дуже мило з вашого боку, - пожвавівшав полковник. - Але я не люблю, коли риплять двері і тече вода.

І-бум махнув рукою, і замість капання води полилася музика.

- Так приємно? - запитав І-бум так голосно, наче це розмовляв сам майор Вудгаус або Сесіль Йорк.

- Чудово! - Йорк ляснув його по плечу. - Це - приємно! Надіюсь, ти мене розумієш: якби ще пляшечку віскі!

- Віскі? - Перекладач звів брови: - А що це? Напиши хімічну формулу і матимеш віскі.

Не минуло й години, а пляшка вже стояла на столі. Правда, може й не зовсім віскі, але хмільне!

- Знаєш, І-бум, - розсівся у кріслі полковник, - заважають мені оцей комір і манжети. Ми тут самі, то я скину піджак.

- Будь ласка, - вклонився перекладач. - Ти давно міг його скинути.

- І паркету слизькі! Чоловіче, навіщо жити в кімнаті, де щохвилини можеш упасти? Я цього не розумію.

- Цьому легко зарадити. Тільки промов словечко...

- Слухай-но! Чому ти з'їв станіоль, а шоколад викинув?

- Станіоль нам смакує, а тієї чорної мазюки не вживаю.

- Невже, - підвівся полковник, - станіоль гігієнічніший, ніж шоколад?

- Авжеж!

- Цікаво! І мені теж треба його їсти?

- Я цього не казав, - боронився перекладач. - Ти наш гість, і ми зробимо все, щоб тобі було добре.

- Але я не хочу бути гостем.

- Чому? Бути гостем добре. Усе матимеш, чого захочеш!

Полковник допив віскі і сп'янів:

- Мені хочеться розбити твою голову оцією пляшкою!

Мені хочеться пити й пити, а не відчувати себе гостем! Мені хочеться скинути оцю фіолетову куртку і гутаперчеві манжети! Наплювати мені на них! Я хочу бути самим собою, а не якимось там прилизаним гостем.

- Правильно! - погодився І-бум. - Я тебе чудово розумію і дам тобі раду.

* * *

- Господи, Сесіль! - кричав у мікрофон майор Вудгас. - Що з тобою? Я вже місяць не чув від тебе тверезого слова. Варнякаєш щось, ласєшся, гикаєш, поводишся, вибач на слові, як свиня!

- Заткни пельку! - відповів голос з космосу.

- Полковнику! - перебив Вудгас. - Йдеться про честь мундира, опам'ятайся!

- Майоре, не кричіть на мене! - відповів полковник. - Ви довговухий йолоп, ви безпорадний осел! Я з вами не розмовляю! Це нижче моєї гідності!

Мабуть, полковник ударив мікрофоном об землю, бо довго нічого не було чути. Але десь через годину рація знову заговорила. Весь особовий склад прибіг до апаратів й уважно слухав.

З репродуктора обізвався тихий, спокійний голос:

- Говорить І-бум.

Говорив так тихо, що й слухачі, як хотіли щось почути, повинні були затихнути. На радіостанції була така тиша, хоч мак сій.

- Маємо ми тут з полковником клопіт, - шепотів І-бум, - він зовсім не може обійтися без оцих ваших дивних ліків. Як тільки йому їх не даємо, втрачає людяність, надіває якісь куртки, бундючиться і вдає з себе хтозна-кого. Ми не знали, що він у вас такий хворий, і тепер не встигаємо заготувати досить ліків. Наші лабораторії не були до цього пристосовані. Але ви не хвилюйтеся, ми постарасьмося.

- І-бум! - крикнув Вудгаус. - Майте совість, ви споїли його, як свиню...

- Будь ласка, тихше! - перебив його І-бум. - Мені здається, що й у вас не вистачає ліків. Попросіть до мікрофона когось, з ким можна було б розмовляти. Когось із рідні...

Але рідні не знайшли. Дружина й діти були на дачі. Хіба що тітку Елеонору? Але вона вже хильнула полинівки і підійшла до мікрофона дуже оригінально:

- Привіт, бовдуре!

- Цілую ручку, - ожив голос І-бума. - Нарешті знайшлася розумна людина. Послухайте, матусю. Ми запакуємо Йорка й надішлемо вам його додому. Що ви на це скажете?

- Будь ласка, бовдуре!
 - Не можна з ним тут витримати: не вміє поводитись у товаристві. Такий смішний. Крім того, ота його дивна хвороба. Вважає себе за бозна-кого, а з нього сміються. Добре, що ми його хоч підтримуємо спиртними ін'єкціями.
 - Це типовий дурень! - заявила Елеонора.
 - Найтиповіший, - підтвердив І-бум. - Вважає себе нормальним, а інших - потурмаками... Жаль, що ті ліки шкодять здоров'ю. Недосконалий препарат. Ми вже працюємо над його удосконаленням.
 - Хай їде краще додому! - порадила Елеонора. - Він уже не годиться для сучасного світу!
 - Маєте рацію. Я сам думав, що більшість мешканців Землі вже перехворіла на оту хворобу, коли людина вважає себе за когось іншого...
 - Яз вами згодна, пане, - відповіла Елеонора. - Дуже важко вважати себе за іншого. Нормальна людина того навіть не зуміє...
 Розмова скінчилась.
 Через деякий час полковник Йорк повернувся в робочому комбінезоні додому. Весь одяг, навіть смокінг і манжети, забув на третій планеті...

ВЕКТОРНЕ ЧИСЛЕННЯ

Однією з умов надання кваліфікації капітана астронавтики був екзамен з тензорного й векторного числення. Полякович ніяк не міг його скласти. Виконував другорядні роботи на всяких космодромах. Буденну копітку роботу. Часом, коли його мучила ностальгія, проклинав увесь світ, проклинав зорі й безмежний космос... Потім складав деталі ракет, а тоді його знову призначали на якийсь обсерваційний пост за межами Землі. А коли засвоїв практичну частину службових обов'язків та набув певних знань, йому дозволили літати з досвідченими капітанами. Але це було порушенням правил. Та інколи можна дивитися крізь пальці. Отже, Полякович лігав незаконно, тобто завдяки знайомству. Начальник мусив добре поміркувати, щоб знайти йому підходяще місце. Щоб нікому не кололо в очі, що не-кваліфікований астронавт виконує відповідальну роботу.

От окаянный хлопец, таки не знає векторного числення! Що з ним робити? Вигнати та знов послати на монтажні роботи?

Жаль засмучувати...

Полякович справді мав талант і всі дані астронавта, не хотів тільки збагнути таємниці тензорів і векторів.

- Не буде з нього путнього астронавта! - казали досвідчені космічні вовки.

Але начальник терпляче мовчав.

Сучасна космонавтика має досконалі лічильні машини. Екзамени з математики - це вже пережиток і формальність. Проте відмінити їх не можна. На випадок несправності, - хоч це тепер майже виключено, - замість кібернетичних машин мусить діяти людський мозок.

Однак Поляковичеві треба допомогти. Щоб не став жертвою консерватизму. Все-таки - чудовий хлопец!

Нарешті трапилась нагода.

Командир покликав до себе Поляковича і запросив сісти.

- Слухайте, - почав трохи здалека, - звісно, легше мріяти й бажати, ніж думати та працювати.

Полякович здивовано роззявив рота. Він не звик до салонної філософії.

- Високо ціну, - казав командир, - вашу діяльність і практичність. Маю для вас роботу.

- Слухаю.

- В області Арктура є невелика планета Нонна.

- Дев'ята собача морда, - зрадів гість.

- Висловлюйтесь, будь ласка, науково, - зауважив командир.

- Слухаю.

- Ми гадаємо, що Нонна зіткнеться з більшою планетою - Секстою. Ви чули про Сексту?

- Секстанка, цитрина, жаба, Євине яблуко...

- Годі! Ви засвоїли всі прізвиська... Те, що я вам сказав, - поки що тільки гіпотеза. Крім того, є думка, що обидві планети заселені.

Від хвилювання Полякович випрямився і мало не вискочив з крісла.

- Ми не можемо змінити становища, - пояснив командир. - Це зіткнення було б однією з найрідкісніших катастроф. Правда, можна виділити невелику одномісну ракету. Коли хочете - спробуйте. Може, встигнете до катастрофи?

У Поляковича заблищали очі, хоч він ненавидів формальності, але відкозиряв так, як найкращий випускник академії, наче лейтенант або навіть капітан. А звичайнісінький же практикант з допоміжного персоналу!

- Цінімо ваш досвід і здібності, - повторив на прощання командир. - Не забувайте, що там - ви представник Землі і наших астронавтів. До побачення, ні пуху ні пера!

* * *

Дуже довго від Поляковича не було звістки.

Дехто вже починав забувати про нього. Арктур був дуже далеко й губився серед міриад більш відомих зірок.

Люди тоді захопились іншою проблемою.

Точилася важлива суперечка, чи є потреба будувати ще більші ракети, поставивши талант усього людства на службу астронавтиці.

Навіть будова космічного корабля середніх розмірів потребує величезних зусиль: сотні тисяч деталей, точних розрахунків, особливих матеріалів, армії фахівців. Чи варто витратити цвіт нового покоління на будівництво кораблів?

Дехто сумнівався. Громадська думка захиталась, і обговорення затяглося, ускладнювалось.

Однієї сонячної днини по радіоастрономічному центру оголосили тривогу.

Усі станції аж надривалися: «Увага! Увага! Увага!!!»

Перші сторінки газет, залишені для матеріалів про створення великих ракет, того дня були заповнені іншим матеріалом.

Говорив Арктур.

Полякович з планети Нонна.

Повідомлення було коротке й зрозуміле. Неясні місця, викликані космічними туманами, негайно розшифрувались.

«Катастрофа можлива, - говорилося у повідомленні. - Обидві планети - заселені. На великій - Сексті готуються розбити малу Нонну, щоб запобігти зіткненню. Пропонують евакуувати працездатних, коли дозволять їм на Нонні поробити свердловини і закласти туди атомні заряди».

Повідомлення було з перебоями, черговий радіоастроном мусив робити переклад сленгу Поляковича, густо пересипаного «собачими мордами», «паннами», «секстанками», «цитринами» та іншими словечками, яких в офіційних текстах вживати не рекомендується.

Усі напружено слухали.

На прийом перейшли Академія наук, астрофізичні осередки, Головне управління астронавтики та всі установи, що мали якесь відношення до всесвіту.

Дослідний інститут ядерного синтезу хотів почути пряму неретушовану передачу. Після короткої наради вимогу | задовольнили.

Загалом повторили повідомлення, пересипане арготизмами.

- Що робити? Порадьте, що робити, хай вам біс! - зникали в космічному шумі останні слова Поляковича.

Відповіли швидко. Навіть не треба було консультиватися. Це знав кожен випускник академії. З допомогою векторного числення і тензорів треба було вирахувати можливість зіткнення двох планет. Вирахувати можна з найбільшою точністю.

Відповідь негайно передали по радіотелеграфу.

Командир не спав усю ніч. Затримати телеграми вже не міг. Радисти бази відповіли правильно, адже вони не знали Поляковича особисто.

Що він, бідний, робитиме?

Навіщо йому така порада?

Не склав жодного екзамену з вищої математики. А там були майже прості шкільні задачки!

Допустили помилку, не можна було його посилати. Та ще й на ракеті середньої величини. Великий водневий реактор міг би вплинути на орбіту малої Нонни. Велика, потужна ракета.

Це й було поки що предметом обговорення.

Ні, Полякович не мав права летіти на Арктур! Треба було туди послати знаючого капітана або бувалого майора астронавтики... Тоді, як казав Полякович, пішло б усе як по маслу. Ця сподівана сутичка може бути звичайнісінькою помилкою або безглуздою проповіддю «кінця світу», шарлатанством, пророцтвом астролога, гороскопом...

На Землі в давнину теж не раз панікували, бо не розуміли небесних прикмет.

Іншої ради не було - тільки чекати. Чекати на остаточну відповідь Поляковича. Що він зробить?

Години повзли, як черепаха. Сонце сходило і заходило, сірі дні минали, а відповіді не було. За цей час командир постарів, посивів. Став від горя старим дідом, навіть найближчі знайомі не впізнавали його...

Нарешті - відповідь.

Була велика, без арготизмів і зайвих слів:

«Говорить Нонна. Викликаю Землю. Викликаю востаннє.

На Нонну прилетів не тільки я. Майбутню катастрофу передбачили в усіх кінцях світу.

Я хотів вирахувати час зіткнення, але не зумів. Не знав векторного числення.

...Секстанці зустріли нас, астронавтів, дуже добре. Можу сказати: життя тут чимось нагадує наше, і ми не тільки були подібні до них, а й могли порозумітися. Чи бував тут хтось до нас, це мав би дослідити кращий спеціаліст, аніж я.

...Мешканці Сексти закликали нас голосувати за їхню пропозицію. Вона, мовляв, гуманна. Бо врятує працездатних мешканців Нонни. Звісно, старих та дітей лишать, бо з них ніякої користі...

Я був проти.

Тільки я.

Отже, лишуюся на Нонні з дітьми і старими.

Секстанці забрали й ракету, але керований пілот-автомат прилетів з нею назад. Це чудова ракета! І найкраще те, що її створила людина!

Шкода, що вона така мала... Якби нам збудувати велетня, сотні, тисячі велетнів, котрі борознили б увесь космос!

Ми були б непереможні! Людина була б - непереможна!

Та це - мрія... Я вже до того не доживу.

Нонна приречена на загибель.

Нас тут з Землі двоє: ракета і я.

Чекаємо ваших розпоряджень».

* * *

Німа тиша. Раптом командир закричав:

- Скажіть тепер, хто з вас ще проти створення великих ракет! Скажіть, чи розумні ваші міркування! Ми б могли, - тут він стишив голос, - могли б урятувати свого товариша просто. Хай би вивів Нонну з орбіти, застосувавши велику силу. І планети не зіткнулися б. Якби в нас була велика ракета!

Ніби луна, відбилася в голові думка: «Якби у Поляковича була велика ракета!»

Якби ми мали багато великих ракет!

Якби...

У залі була німа тиша. Нарешті командир сказав:

- Хто тепер скаже, що шкода зусиль! Що це - «зайве»! Тепер, коли вмирає наш товариш... Чим ми йому допоможемо?

Заплакав. Ніхто не сказав ні слова...

Нарешті черговий ментор насмілюся:

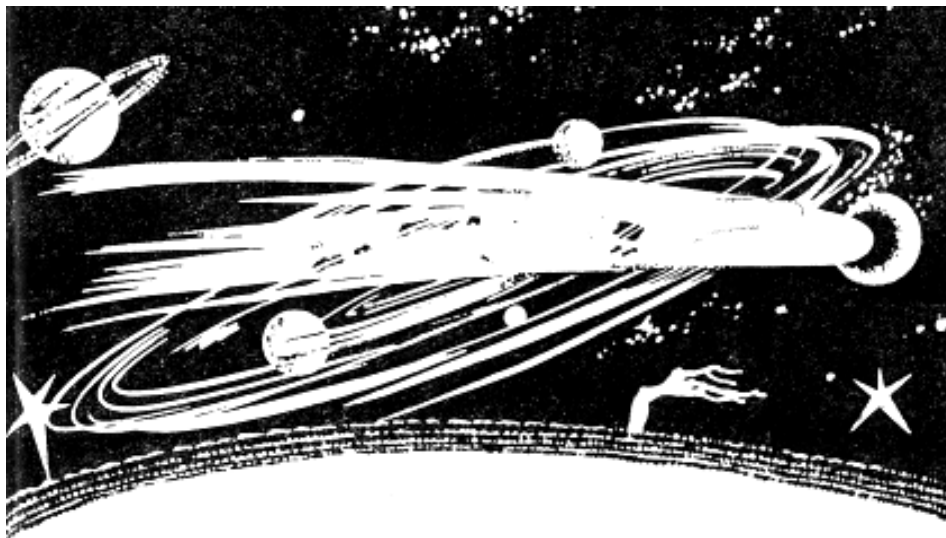
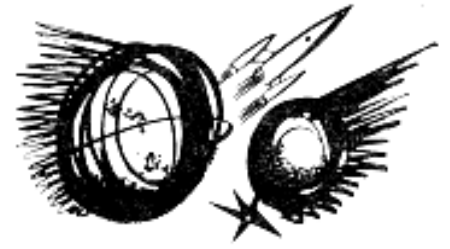
- Товаришу командир, дозвольте звернути вашу увагу. Згідно векторного розрахунку, момент зіткнення минув ще перед тим, як Полякович закінчив доповідати.

- Отже! - вихопився хтось з молодих адептів, - отже, Нонна врятована! Катастрофи не сталося. На Сексті це встигли підрахувати і відмовилися від знищення дев'ятої планети Арктура.

Усі полегшено зіткнули і усміхнулись. Тільки в командира очі були суворі і обличчя - наче з скелі...

- Клянуся, у нас будуть великі ракети! Будуть. Спиняйтесь на досягнутому Людина не має права! Не сміє здаватись, навіть якщо завдання будуть понад її сили...

У цьому її велич.

КОМЕТА СПРАЛЬНОЇ ГАЛАКТИКИ

Семинар затягнувся, але студентам ніяк не хотілося розходитись. І професор запросив їх до свого кабінету на каву.

- Як усе це цікаво! - захоплювалася чорнява дівчина. - Покажіть нам ще щось із свого архіву.
 - Будь ласка, - усміхнувся професор. - Але ініціативу передаю вам. Виберіть собі якийсь мікрофільм.
- Дівчина навмання сягнула на полицю.
Професор зважив бобіну в руці.

- Ох, то був сумний випадок. Ось фотознімок комети Смарагд. Розкажу вам коротенько її історію.

Усі посідали, відеофон показав на екрані фосфоруєчу.

- Погляньте, - почав професор. - Це, власне, тільки світне ніщо. Рідка газоподібна матерія. Схожа до натрієвої туманності. Ядро має невелику, але своєрідну конструкцію.

Ту штучну голову комети спіймали ми зовсім випадково. У нас не вистачає працівників, щоб систематично досліджувати всі явища. Якби на світі було навіть двадцять мільярдів людей, то й тоді ми не змогли б виконати всіх завдань у космічному просторі.

Правда, це проблема не лише кількості, йдеться про те, щоб звільнити людей від важливіших справ. Колись у Греції на невелику групу привілейованих працювала ціла армія рабів, щоб ті, звільнені від щоденних турбот про їжу, могли присвятити себе розвиткові науки й мистецтва. Тепер усе це виконують машини - автомати, електронні лічильні, широкий асортимент роботів...

Дозвольте мені торкнутися ще одного питання.

Звернімося ще раз до історії.

«Знову старий тягне від теми», - невдоволено подумали студенти.

Професора знали як людину неухважну, що нерідко плутається в лабіринті власних думок. Але часто, будьмо справедливий, і слухачі були неухважні і не могли вловити ходу його складної думки.

- Стародавні Афіни, - вів далі професор, - це колыска неповторних творів мистецтва. А рабовласницька Спарта, яка не одному з нас імонує своєю суворістю й героїзмом, не залишила після себе жодної художньої пам'ятки. Крім пам'яток про загарбницькі війни та походи.

Професор відкашлявся, студенти неспокійно засовались на місцях.

- Ви обіцяли нам історію про комету, - насмілилась чорнява дівчина.

- Та я про неї й кажу, - ласкаво усміхнувся професор. - Зараз зрозумієте. Героїзм наших астронавтів - не є мета цього прекрасного покликання. То лише засіб, необхідна умова успіху. Пробачте мені такі старомодні, пишні вислови. Це, очевидно, теж наслідок студіювання історії. Дуже повчальна й потрібна дисципліна, навіть сьогодні.

Наша історія допомогла нам розв'язати таємницю комети Смарагд. Це було нелегко. Комета утворилася з ракети, висланої з далекої спіральної галактики. Ця надзвичайна подія мала б колосальне значення, якби комета повернулася.

Але її так і збудували, щоб вона не вернулася. Чому? То був твердий горішок, і ми довго вивчали це питання!

Наші люди намагалися зрозуміти конструктора тієї комети. Спробуймо уявити себе на його місці. Маю можливість сконструювати таку ракету, щоб повернулася назад. Але не зроблю того. Мене не спиняє обмеженість знань, розуму, вправності... А що спиняє?

Нам одне могло допомогти. Складний математичний розрахунок, який би вказував шлях, як з допомогою комети з малим ядром налагодити зв'язок з іншою галактикою. Розрахунок був орієнтовний. Проте цього вистачило, щоб зрозуміти, що створення такої штучної комети - наслідок фантазії. Неповторний винахід творця. Грунтується він на довільному розташуванні антипротонових часточок. Міжгалактичні зв'язки постійно зазнають дивовижних змін, і друга така сама ракета вже не досягла б мети.

Кожна міжгалактична ракета має бути не схожа на попередню. Прототип - винахід - оригінал. Як казав мій учитель - поезія техніки.

Однак цим аж ніяк не можна було пояснити дії безіменного конструктора. Тому й той орієнтир був ні до чого. Здавалося, що питання так і залишиться нерозв'язане.

Ми знайшли відповідь тому, що виявили іншу комету. Назвали ми її Сапфір. Була дорога, але конструктор її не вирішив основної проблеми: повернення назад.

Це йому було понад силу. Проте ці дві ракети вилетіли з однієї бази.

Конструкторові Сапфіра багато допомагали. Він користувався досягненнями усіх галузей науки і, як кажуть, перевів чимало матеріалу. І все ж не мав успіху.

Ми задумалися над цим, і тоді виникла гіпотеза про комету Смарагд. Проста, як колумбове яйце, але правдоподібна: творець Смарагда не мав права запропонувати конструкцію такої ракети, яка б могла повернутись.

Міг, але не смів того зробити! Свідомо допустив помилку, щоб не перевершити конструктора Сапфіра.

У кабінеті було тихо, тільки муха, що випадково залетіла, билася об шибку.

Професор підвівся. У тиші він чув схвильоване калатання молодих сердець.

- Не знаємо, яка була між ними різниця, який вони мали вигляд. Уявіть собі, що нашій Єві, - він вказав на чорняву дівчину, - заборонили проявити свій талент, бо вона має кучеряве волосся чи темні очі.

Від хвилювання студентка аж підскочила.

- Він був боягуз, - сказала Єва, і кров ударила їй в лице. - Я б нічого не псувала! Я б не принижувалась...

Професор узяв її за руку.

- Той конструктор, дівчинко, жив не на сьогоднішній Землі. Не на вольній. У нього було тільки дві можливості: або слухатися, або бунтувати.

- Бунтувати! - загукали студенти.

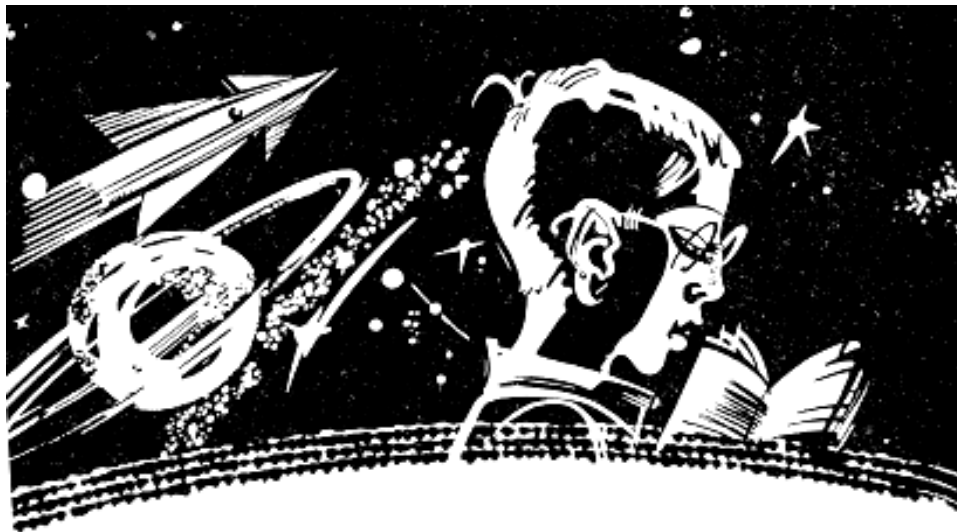
- Він бунтував! - усміхнувся старий професор і погладив вкрите зморшками чоло. - Невже не зрозуміли? Смарагд - це прояв того бунту. Так святі на середньовічних віварях ніби й служать небу, а насправді в них - протест проти несправедливості на землі. Вони зображають людське терпіння і кличуть людину до бунту.

Нас ще й сьогодні захоплює мистецтво древніх скульпторів, їхній голос з сивої давнини ще й сьогодні промовляє до нас з такою силою...

Вечоріло, і професор увімкнув світло. Студенти попрощались, тільки чорнява зупинилася на дверях.

- І все-таки, - сказала, - я симпатизую тим, хто відкинув принизливу можливість. Скільки талантів отак загинуло!

- Так... - професор погладив її по голові. - Але якби не було Смарагда, то ви про них ніколи б не знали... Ви ще молоді... Жаль, що з архіву вибрали ви ту нещасну комету. Надалі говоритимемо про веселіші речі.

ПРО ХЛОПЦЯ, ЯКИЙ НЕ ХОТІВ СТАТИ АСТРОНАВТОМ

- Хто з вас хоче стати астронавтом? - запитав учитель, проходячи між партами.
Майже всі діти з захопленням в очах підвелися, тільки дехто сидів, понуривши голову, ніби соромився.
Сидів і найкращий учень, гордість класу.

- А Чатар хіба не хоче? - зупинився біля нього учитель. - Хіба тебе, хлопця з такою уявою, не манить безмежний космос?

- Ні, - затявся хлопець і втупив очі в підлогу.

Учитель трохи постояв, щоб виграти на часі й заспокоїтися. Його спантеличила хлопева відповідь. Мусив стримувати себе, щоб не нагримати.

- Таж ти читав, - намагався говорити приязно й ласкаво, - про канали на Марсі, про великий перстень на Сатурні, про чудові комети, про романтичний Місяць. Чув і про зодіакальне світло, мріяв про блакитне небо.

- То все - байки! Вигадані історійки... Канали - це омана зору, персня на Сатурні, власне, не видно, а комети - світні отруйні гази. А Місяць - Місяць не романтичний, а нудний, мертвий і огидний! Наче цвинтар. Та й космічне небо не блакитне, а чорне й холодне, як колодязь. Пусті, беззмістовні казочки. Не хочу бути астронавтом!

Він сів і почав байдуже розглядати гладеньку кришку парти. Тоді вчитель зрозумів, що той, хто відняв у хлопця барвистий світ казок, відняв у космічної ери здібну й сміливу людину.

Найкращий учень схилив голову й задумався. Усе в нього розкладалось на частини: навіть світло не є світло, не є чудовий витвір сонця, то тільки чергування довжини хвиль, навіть колискова пісня матері-то лише коливання повітря...

Бачив він, як його вчитель, блідий і нещасний, розгублено стоїть перед партами. Може, хоче щось сказати своєму учневі? Мабуть, про життя. Що лишилося б від нього, якби все звести до наукового аналізу дії гормонів, нервів, судин, залоз, кислот та основ? Що лишилося б від тих казок та мрій про глибокі почуття й стремління, про мужність та честь, про материнську любов та найщирішу дружбу?

Учитель звернувся до тих учнів, в очах яких світилася рішучість, бо вони знали чудові казки...

ЗМІСТ

Волосся Вероніки	5
Лейтенант	8
Втеча з Епсилона Ерідана	26
Честь професії	35
Нова	47
Зрадник	57
Пророк з області Проціона	69
Плутон	72
Проксима Центавра	89
Векторне числення	98
Комета спіральної галактики	105
Про хлопця, який не хотів стати астронавтом	110

Талло Йозеф.
ВОЛОСЫ ВЕРОНИКИ
Рассказы (На украинском языке)

Редактор *К. А. Срібна*
Художній редактор *В. І. Пойда*
Технічний редактор *Н. А. Тимчишина*
Коректори *С. І. Іващенко* та *Є. П. Карлаш*

Здано на виробництво 16-IV-1965 р.
Підписано до друку 21-VI-1965 р.
Формат 70X108¹/₃₂. Фіз. друк. арк. 3,5.
Умовн. друк. арк. 4,9. Обл. -вид. арк. 5,17.
Тираж 23.000. Зам. № 276. Ціна 26 коп.
Т. п. 1965 р. Поз. №77.
Видавництво «Молодь», Київ, Пушкінська, 28.

Київська фабрика набору Державного комітету
Ради Міністрів УРСР по пресі, вул. Довженка, 5.

26 коп.
К

